

**INSTITUTIONEN FÖR SOCIOLOGI
OCH ARBETSVETENSKAP**

FÖRR ELLER SENARE ÅKER NÅGON DIT

En kvalitativ studie om otillbörliga relationer inom
Kriminalvården

Lovisa Blom

Examensarbete för
Master i kriminologi, 30 hp
Handledare: Cecilia Hansen Löfstrand
Termin/år: VT 2018

Abstract

Title: Förr eller senare åker någon dit. En kvalitativ studie om otillbörliga relationer inom Kriminalvården

Author: Lovisa Blom

Supervisor: Cecilia Hansen Lövstrand

Examiner: Christel Backman

Type of thesis: Master thesis in Criminology, 30 higher education credits

Date: Spring term 2018

Aims and objectives: The aim of this study is to gain knowledge of how inappropriate relationships within the Swedish Prison and Probation Service are constructed as a social problem in policy, by prison officers and by prison inspectors, which risks are linked to the problem and how the problem is being addressed. Inappropriate relationships between staff and inmates can have serious consequences. Though, there is not much previous research about inappropriate relationships in a Swedish context. Thus, inappropriate relationships within this authority are relevant to study.

Method and data: Four focus group interviews with prison officers and three individual interviews with prison inspectors were conducted; in total 25 respondents participated. Interviews were conducted at two different security class 2 prisons with male inmates. Policy documents and guidelines regarding inappropriate relationships are also a part of the empirical material.

Results: Prison officers and prison inspectors construct inappropriate relationships between staff and inmates as a social problem of naïve, young, female prison officers and male inmates whom is being manipulative. However, during the interviews, this was redefined as a general-human problem based on emotions. This result differs from what is said in the policy documents and guidelines. In the documents, inappropriate relationships are constructed as a pure security risk, not based on emotions. In the documents, it is also constructed as a risk of damaging the reputation of the Swedish Prison and Probation Service. The result of this study also shows that inappropriate relationships create uncertainty and insecurity in the workgroup. The silent organization leads to rumours being spread, which leads to the fact that stories about inappropriate relationships remains for a long time, and so will the consequences.

Key words: Swedish Prison and Probation Service, inappropriate relationship, prison, officer, staff, inmate

Innehållsförteckning

1. Problem, syfte och frågeställningar	1
2. Tidigare forskning.....	3
2.1 Känslorarbete i anstalt	3
2.2 Otilbörliga relationer i internationell forskning	5
2.3 Kriminalvårdares yrkesroll.....	7
2.4 Otillåten påverkan och otilbörliga relationer	8
3. Teoretiska utgångspunkter.....	12
3.1 Problemarbete och problemkonstruktioner	12
3.2 Fängelset som total institution	15
3.3 Emotionellt arbete och känsloregler.....	17
4. Metod och material	19
4.1 Urval och tillgång till fältet.....	19
4.2 Policydokument och riktlinjer	23
4.3 Intervjuer	23
4.3.1 Kriminalvårdsinspektörer	23
4.3.2 Kriminalvårdare i fokusgrupp	24
4.4 Analys av material.....	25
4.5 Etiska överväganden	26
4.6 Självreflexivitet.....	27
4.7 Studiens vetenskapliga kvalitet	29
5. Konstruktioner av otilbörliga relationer i policy	30
5.1 Problemdefinitioner och orsaker	30
5.1.1 Den gränslösa kriminalvårdaren.....	30
5.1.2 Den manipulativa intagna.....	30
5.2 Konsekvenser och risker	31
5.2.1 Säkerhetsrisk.....	31
5.2.2 Lojalitet och makt.....	32
5.3 Lösningar	33
5.3.1 Kommunikation	33
5.3.2 Problemhantering	35

6. Konstruktioner av otillbörliga relationer i praktiken	36
6.1 Problemdefinitioner och orsaker	36
6.1.1 Kärleksrelationen	36
6.1.2 Vänskapsrelationen	37
6.1.3 Den personliga gränsen	37
6.1.4 Strukturer vidmakthåller otillbörligt handlande	41
6.2 Konsekvenser och risker	42
6.2.1 Lojalitet och makt	42
6.2.2 Oro i arbetsgruppen	43
6.2.3 Den tysta organisationen	45
6.3 Lösningar	45
6.3.1 Kommunikation	45
6.3.2 Problemhantering	47
7. Diskussion och slutsats	48
Referenser	51
Bilaga 1	54
Bilaga 2	55
Bilaga 3	56

1. Problem, syfte och frågeställningar

Kriminalvården är en statlig myndighet vars främsta uppgift är att verkställa straff, minska återfall i brott samt arbeta för ett tryggare och säkrare samhälle. På Kriminalvården arbetar cirka 10 000 anställda och dessa har tillsammans hand om cirka 16 000 klienter varje dag (Kriminalvården 2018a). Att arbeta i anstalt är annorlunda och det är en miljö man som gemene man har ytterst begränsad insyn i. Kriminalvårdare är kontaktperson till ett antal intagna på den avdelning där denne arbetar. Kontaktpersonens uppgift är att ansvara för den intagnas rehabilitering och tillhandahålla hjälp under den intagnas anstaltsvistelse. Exempelvis i form av kontakt med andra myndigheter, men det ingår även i kontaktpersonens uppgifter att skriva verkställighetsplanering, permissioner med mera. Det är i första hand kontaktpersonen som den intagna ska vända sig till vid frågor eller hjälp av olika slag. Flera studier har visat att kriminalvårdarnas roll förändrats över tid. Vårdaryrket har gått från att vara ett rent bevaknings- och säkerhetsarbete till att innebära ett allt större ansvar för de intagnas rehabilitering och behandling (Nylander 2006; Nylander, Bruhn & Lindberg 2008; Nylander, Lindberg & Bruhn 2011; Nylander & Holm 2018). Kriminalvårdarens roll är idag att balansera mellan bevakning och rehabilitering, vilket kan vara komplext att hantera.

Grunden i arbetet som kriminalvårdare i anstalt beskrivs vara att arbeta klientnära, vilket innebär att etablera goda relationer till de intagna för att på så sätt kunna behandla och rehabilitera dessa. Detta för att intagna ska komma "bättre ut", vilket är Kriminalvårdens vision och handlar om att intagna efter verkställt straff bättre ska klara ett liv utan kriminalitet (Kriminalvården 2007). Det vi kan läsa om Kriminalvården i media skildras ofta som skandaler av olika slag. En otillbörlig relation i form av en kärleksrelation mellan kvinnlig kriminalvårdare och manlig intagen, är en sådan typ av skandal som det återkommande skrivits om i media (Magnusson & Lönnæus 2006a; Magnusson & Lönnæus 2006b; Mårtensson 2013; Tagesson & Edholm 2010; Sveriges Radio 2016; Wiman 2011). Begreppet otillbörliga relationer är dock brett, och inbegriper allt ifrån vänskapsrelationer, till sexuella relationer, men även mutor, otillåten påverkan och korruption inklusive vänskapskorruption (Kriminalvården 2012a). Otillbörliga relationer mellan kriminalvårdare och intagna kan äventyra den säkerheten som Kriminalvården ansvarar för, vilket kan få förödande konsekvenser (Kriminalvården 2012b). Otillbörliga relationer kan leda till att den intagna blir särbehandlad, att regler bryts eller att sekretessbelagd information läcker ut. Dessa

överträdelser kan äventyra säkerheten för såväl andra intagna som personal, men även allmänhetens säkerhet.

Tidigare forskning om Kriminalvården har främst fokuserat på de intagnas liv, kriminalvårdares känslöshandling samt kriminalvårdares yrkesroll (Crawley 2003; Nylander, Bruhn & Lindberg 2008; Liebling, Price & Shefer 2011; Nylander 2011; Nylander, Lindberg & Bruhn 2011; Bruhn, Nylander & Johnsen 2017). Enligt en tidigare studie om otillåten påverkan uppger 44 procent av tjänstemännen inom Kriminalvården att de har blivit utsatta för otillåten påverkan (Brå 2016:8). Således är otillåten påverkan, vilket är en form av otillbörlig relation, ett relativt vanligt förekommande fenomen inom myndigheten. Svensk forskning om specifikt otillbörliga relationer inom Kriminalvården är ytterst begränsad. Däremot finns en del studier om otillbörliga relationer från bland annat USA och Storbritannien (Cheeseman Dial & Worley 2007; Liebling, Price & Shefer 2011). Eftersom arbetet i anstalt skiljer sig åt i olika länder är det svårt att överföra resultaten från studier om otillbörliga relationer som gjorts i andra länder, till svensk kriminalvård. I och med denna kunskapslucka är det relevant att studera fenomenet otillbörliga relationer inom Kriminalvården i en svensk kontext. Min förhoppning är att denna studie ska bidra till kunskap om otillbörliga relationer inom en sluten myndighet där man som utomstående har nästintill obefintlig insyn i yrket och dess kultur. Genom att belysa en problematik som finns inom Kriminalvården, men som i Sverige är ett relativt utforskat område, hoppas jag bidra med ökad kunskap om och förståelse för vad problemet med otillbörliga relationer består i.

Det övergripande syftet med denna studie är att få kunskap om hur otillbörliga relationer inom Kriminalvården konstrueras som problem i policy, liksom av kriminalvårdare och kriminalvårdsinspektörer. I studiet av problemkonstruktioner ingår också att undersöka uppfattningar om vilka risker som är förbundna med problemet samt hur problemet hanteras.

De frågeställningar som ämnas besvaras i denna studie är:

- Hur beskrivs och problematiseras otillbörliga relationer i Kriminalvårdens policy?
- Hur beskrivs och problematiseras otillbörliga relationer av kriminalvårdare och kriminalvårdsinspektörer?
- Vad innebär problematiseringarna för hanteringen av problemen med otillbörliga relationer inom Kriminalvården?

2. Tidigare forskning

Studier om otillbörliga relationer finns i stort sett inte alls i en svensk kontext, med undantag för studier av Brå (2014 & 2016), vilka handlar om otillåten påverkan mot tjänstemän inom olika myndigheter samt korruption. I dessa studier ingår även otillbörliga relationer inom Kriminalvården, dock inte särskilt omfattande. Däremot finns en del studier om otillbörliga relationer mellan kriminalvårdare och intagna från bland annat USA och Storbritannien (Cheeseman Dial & Worley 2007; Liebling, Price & Shefer 2011). Problemet med dessa studier är att de är gjorda i andra länder än Sverige, kontexter som skiljer sig åt från en svensk kontext. Såväl rättssystemet i form av lagar och straff, som kriminalvårdarens roll och anstaltsmiljön i exempelvis USA skiljer sig helt från det svenska rättssystemet och svensk kriminalvård. Således är det svårt att överföra resultatet från studier som gjorts i andra länder till svensk kontext. Däremot kan dessa studier ändå säga oss något om fenomenet otillbörliga relationer generellt, eftersom svensk forskning om otillbörliga relationer är begränsad.

Den typ av tidigare forskning som presenteras här är på olika sätt relevant för min studie. Den tidigare forskning som presenteras handlar om känslor i anstalt, otillbörliga relationer internationellt, kriminalvårdarens yrkesroll samt otillåten påverkan och otillbörliga relationer.

2.1 Känslor i anstalt

Crawley (2003) beskriver i artikeln *Emotion and performance. Prison officers and the presentation of self in prisons* kriminalvårdarens och intagnas vardagliga känslor och känslor i anstalter i Storbritannien. Studien berör inte otillbörliga relationer specifikt, men då man kan anta att otillbörliga relationer grundar sig i känslor är det av vikt för min studie att förstå kriminalvårdarens känslor i anstalt. Studien beskriver hur emotionella interaktioner uppstår i anstalt, hur de är organiserade genom sociala strukturer samt hur känslor visas och hur känslor utförs i personalens dagliga arbete med de intagna (Crawley 2003:412f.). Crawley beskriver anstalter som emotionella platser där människor är placerade mot sin egen vilja och där känslor som ångest, rädsla, hopplöshet och frustration är mer vanligt förekommande än glädje och lycka. Relationer mellan personal och intagna är emotionellt laddade på grund av graden av intimitet. Kriminalvårdare spenderar ofta lång tid med samma intagna och arbetet nära varandra gör kriminalvårdare och intagna emotionellt engagerade i varandra. Anstalten är den intagnas hem under sin verkställighet, vilket i vissa fall kan vara under en lång tid (Crawley 2003:415). Denna grad av intimitet i

kriminalvårdarnas yrkesroll skiljer sig från exempelvis polisens arbete, där man i regel endast träffar förövare under kort tid.

Crawley menar att kriminalvårdares känslor inte fritt kan uttryckas, utan bara att vissa känslor får uttryckas och då endast i ”rätt” sammanhang. Kriminalvårdare är tvungna att hantera såväl sina egna känslor, som de intagnas (Crawley 2003:414). De kriminalvårdare som inte följer dessa känsloregler riskerar att bli betraktade som opålitliga och kanske även olämpliga för yrket. Man riskerar då att förlora kollegornas förtroende. Nya medarbetare lär av mer erfarna kollegor, exempelvis vilka känslor som får uttryckas, var och när man kan uttrycka dessa, men även vad som händer om reglerna bryts (Crawley 2003:417f.). Nya medarbetare blir även varnade för att inte bli för nära med någon intagen, eftersom det kan utgöra en säkerhetsrisk (Crawley 2003:419f.).

I studien beskrivs hur kriminalvårdare kan uppleva oväntade känslor, exempelvis känslor som empati, sympati och medkänsla för den intagna. Dessa oväntade känslor kan slå omkull känsloreglerna och Crawley menar att det finns tre vägar att gå. Kriminalvårdaren kan följa det nya skriptet och tillåta sig själv att visa medkänsla och sympati för den intagna, eller så ignorerar kriminalvårdaren de nya känslorna och omjusterar snabbt till de vanliga känsloreglerna, eller så misslyckas kriminalvårdaren med att följa något av skripten och blir istället oförmögen att göra någonting (Crawley 2003:422f.). Att följa det nya skriptet med nya oväntade känslor skulle kunna innebära att kriminalvårdaren frångår de känsloregler som råder på anstalten och således inleder en otillbörlig relation med en intagen (Crawley 2003:424).

I likhet med Crawley har även Nylander, Lindberg och Bruhn (2011) i artikeln *Emotional labour and emotional strain among Swedish prison officers* studerat kriminalvårdares känsloarbeta, fast i en svensk kontext. Nylander et al. beskriver i likhet med Crawley att kriminalvårdare utför komplexa former av känsloarbeta i sin yrkesutövning. Till skillnad från Crawleys studie så tydliggör Nylander et al. skillnader i kriminalvårdares sätt att tänka, känna och agera. Dessa skillnader beror delvis på vilken typ av anstalt man arbetar på, men även vilka funktionsuppdrag man har och vilka subkulturella grupper man tillhör. Nylander et al. visar likt Crawley, att kriminalvårdare har flera känsloregler att följa, bland annat bör man visa respekt, inge förtroende samt uppträda hänsynsfullt och kunna behärska sig själv, men

samtidigt inte bli för involverad i en intagen eller ingå en relation med en intagen som inte är förenlig med anställningen (Nylander et al., 2011:472).

Nylander et al. beskriver behandlingsavdelningar som präglade av en mer avslappnad atmosfär, med ömsesidig respekt mellan kriminalvårdare och intagna. På behandlingsavdelningar beskrivs relationer vara mer positiva vilket kräver djupare emotionellt arbete. Till skillnad från detta beskrivs relationer mellan medarbetare och intagna som mer distanserade och ytliga på säkerhetsavdelningar eller anstalter med högre säkerhetsklass, vilket går i linje med Crawleys studie som är gjord på anstalter med hög säkerhet (Nylander et al., 2011:473). På behandlingsavdelningar beskriver kriminalvårdare hur de måste hålla tillbaka känslor för att kunna agera professionellt (Nylander et al., 2011:477f.). Således visar studien skillnader mellan att arbeta på behandlingsavdelning och säkerhetsavdelning, i termer av djupt respektive ytligt emotionellt agerande.

Som kontaktperson tillhör det arbetsuppgiften att sitta ned och samtala med intagna, vilket också är en form av djupt emotionellt agerande. Eftersom de flesta kriminalvårdare även är kontaktpersoner, har de flesta kriminalvårdare också ett djupt emotionellt agerande, oavsett vilken typ av anstalt eller avdelning denne arbetar på. Författarna konstaterar att ytligt emotionellt agerande således inte är särskilt vanligt bland kriminalvårdare i Sverige (Nylander et al., 2011:479f.). Djupt och ytligt emotionellt agerande kan skapa olika slags emotionella anspänningar. Djupt emotionellt agerande kan leda till stress och utmattning. Ytligt emotionellt agerande kan leda till cynism och ett distanserat förhållningssätt (Nylander et al., 2011:482). Nylander et al. menar också att det finns få möjligheter till återhämtning från arbetets emotionella anspänningar, vilket kan få negativa konsekvenser för kriminalvårdares välbefinnande och familjeliv, men även påverka inställningen till arbetet negativt (Nylander et al., 2011:481).

2.2 Otillbörliga relationer i internationell forskning

Worley et al. (2003) har i studien *Prison guard predators: an analysis of inmates who established inappropriate relationships with prison staff, 1995-1998* undersökt vilka typer av intagna som inleder otillbörliga relationer med kriminalvårdare. Utgångspunkten är alltså att de intagna inleder dessa relationer med kriminalvårdaren, och inte tvärtom. Studien bygger på observationer av och intervjuer med intagna i Texas Department of Criminal Justice, USA.

Otillbörliga relationer definieras som relationer mellan kriminalvårdare och intagen, eller en intagens familjemedlem, som blivit personlig. Dessa personliga relationer är ofta av sexuell eller ekonomisk karaktär och kan leda till att anstaltens säkerhet eller kriminalvårdarens integritet äventyras (Worley et al., 2003:179).

Worley et al. har identifierat tre typer av intagna som inleder otillbörliga relationer med personal. Dessa tre typer är hjärtekrossare, utnyttjare och bråkstakar (Worley et al., 2003:181). Hjärtekrossare inleder relationer med kriminalvårdare med en förhoppning om giftermål, spenderar lång tid för att få kriminalvårdarens uppmärksamhet och agerar ofta ensam. Utnyttjare inleder relationer med kriminalvårdare för att få in otillåtna saker som cigaretter eller narkotika. Utnyttjare kan också inleda en otillbörlig relation bara för skojs skull. Utnyttjare inleder dessa relationer snabbt, ofta med hjälp av andra intagna och är den typ som anses vara mest manipulativ. Bråkstakar inleder relationer med kriminalvårdare för att ställa till med oreda och skapa problem på anstalten. Bråkstakar riktar ofta in sig på kriminalvårdare i syfte att använda dem för ekonomiska affärer (Worley et al., 2003:182).

Den vanligaste typen av intagen som ingår otillbörliga relationer är de så kallade utnyttjarna. Dessa inleder relationen främst för ekonomisk vinning och för att göra livet i anstalt lättare (Worley et al., 2003:186). I artikeln beskrivs att det inte var ovanligt för utnyttjarna att först få en hållhake på en kriminalvårdare, som sedan genom hot kunde användas för att utnyttja personen vidare. Dessa hot handlade ofta om att berätta för ledningen om vad kriminalvårdaren begått för fel i tjänsten. Respondenterna menar att naiva kriminalvårdare var lättast att utnyttja för att ta in exempelvis cigaretter. De beskriver också att det kan ta tid, men att tid är allt de har och således inget problem (Worley et al., 2003:187). En annan studie visar också att otillbörliga relationer inleds steg för steg och kan således vara en lång process. Den studien visar också att kvinnliga kriminalvårdare som främst strävade efter att hjälpa intagna identifierade sig mer med de intagna än med övriga kriminalvårdare och riskerade därmed att ingå otillbörliga relationer med intagna (Marquart et al. 2001:896f.).

Ett skäl till att anställda låter sig utnyttjas beskrivs vara för att tjäna pengar och göra sitt eget liv drägligare. Det kunde också handla om att kriminalvårdaren hade problem hemma, exempelvis var utsatt för våld i nära relation. De intagna beskrivs vara duktiga på att urskilja dessa kriminalvårdare (Worley et al., 2003:188f.). Studiens utgångspunkt är att de intagna initierar otillbörliga relationer, således ses kriminalvårdare som offer. Kriminalvårdare med

låg utbildning och liten arbetslivserfarenhet verkar vara de som utgör en risk att ingå otillbörliga relationer med intagna (Worley et al., 2003:192f.). En annan studie som gjorts i amerikansk kontext visar dock att de intagna som ingår otillbörliga relationer ser sig själva som offer och personalen som skyldig till att relationen inletts (Cheeseman Dial & Worley 2007:81). Detta menar forskarna kan handla om att fördöma fördömaren. Otillbörliga relationer beskrivs som skamligt och tabubelagt, och något man inte vill prata om (Marquart et al. 2001:898).

2.3 Kriminalvårdares yrkesroll

För att förstå fenomenet otillbörliga relationer är det av vikt för denna studie att även förstå kriminalvårdares yrkesroll, vilken idag bland annat innebär kontaktmannaskap, säkerhet och behandling, samt hur yrkesrollen utvecklats över tid. Nylander och Holm (2018) beskriver hur kriminalvårdarens yrkesroll förändrats över tid. Tidigare handlade kriminalvårdarnas yrke främst om säkerhet, bevakning och service. I början av 1990-talet infördes kontaktmannaskap inom Kriminalvården, vilket syftade till att förbättra det relationsbaserade arbetet med intagna samt ge kriminalvårdarna ett mer stimulerande arbete (Nylander & Holm 2018:202f.). Kontaktmannaskapet innebar att kriminalvårdarna fick ansvar för vissa intagna, vilka denne skulle hjälpa med samtal till andra myndigheter, planera frigivning samt stötta den intagna i dennes rehabilitering. Kontaktmannaskapets kärna var alltså att skapa bra relationer till de intagna och stötta dem under deras verkställighet (Nylander & Holm 2018:203f.). Kontaktmannaskapet blev ett personligt uppdrag med fokus på behandling. Således ställdes krav på kriminalvårdarna att både upprätthålla säkerheten på anstalten, och samtidigt arbeta relationellt. Det senare innebar att kontaktmannen och den intagna kunde få långvariga och djupa relationer. Dock fanns inga tydliga riktlinjer för hur kontaktmannaskapet skulle fungera i praktiken.

År 2001 startade grundutbildningen för kriminalvårdare, vilken delvis gavs på universitetsnivå (Nylander & Holm 2018:206). Runt år 2002 skedde återigen stora förändringar inom Kriminalvården. Ett nytt uppdrag var att minska tillgången av narkotika inom Kriminalvården, vilket skapade en distans mellan kriminalvårdare och intagna eftersom mer tid ägnades åt kontrollerande arbetsuppgifter. Kriminalvårdare utbildades till att leda behandlingsprogram, vilket skapade en uppdelning av vårdare i kontaktmannaskap, programverksamhet och säkerhetsarbete (Nylander & Holm 2018:207f.). Under 2004 skedde

flera rymningar från landets anstalter med högst säkerhetsklass, vilket bidrog till en rad nya förändringar för vårdaryrket. Säkerhetsfrågor lyftes som viktigast i arbetet, vilket reducerade kontaktmannaskap och rehabiliterande arbetsuppgifter. Därefter blev kontaktmannarollen mindre personbunden, exempelvis kunde annan personal ta över kontaktmannens uppgifter när denne inte var närvarande, vilket skiljde sig från den tidigare, mer personliga kontaktmannarollen (Nylander & Holm 2018:208f.). En majoritet av kriminalvårdarna som deltagit i studien upplever att nära relationer med intagna är en viktig och stimulerande del i arbetet (Nylander & Holm 2018:211). Någon menade även att säkerheten i anstalten bygger på en nära relation till de intagna, eftersom säkerheten ytterst bygger på ett förtroende. Dock har det relationella kontaktmannaskapet på senare tid begränsats på grund av organisatoriska förändringar och tidsbrist. En annan studie av Nylander (2006) visar också att kontaktmannaskapet sköts olika från person till person, att vissa kriminalvårdare engagerar sig mer än andra (Nylander 2006:23). Nylander och Holm (2018:216) menar att skapandet av nära relationer med intagna idag förutsätter ett personligt intresse, eftersom relationsskapande arbete idag inte är en av Kriminalvården prioriterad uppgift.

År 2012 ändrades även kriminalvårdens grundutbildning och blev till en kortare, helt intern utbildning. Den skiljer sig därmed från övriga nordiska länder, där utbildning för kriminalvårdare ofta är mer omfattande och ges på högskolenivå (Bruhn, Nylander & Johnsen 2017). Nylander och Holm menar att risken med en kortare utbildning är försämrade möjligheter för kriminalvårdare att bedriva ett bra relationsinriktat arbete (Nylander & Holm 2018:213). Sammanfattningsvis menar Nylander och Holm att kriminalvårdares yrkesroll är styrd av såväl politiska som organisatoriska frågor, att det är ett komplext arbete som ställer krav på både bevakning och behandling, men även att den korta utbildningen som ges till kriminalvårdare skulle kunna vara till Kriminalvårdens nackdel.

2.4 Otillåten påverkan och otillbörliga relationer

I rapporten *Otillåten påverkan mot myndighetsperson* (Brå 2016) presenteras resultaten av en undersökning om otillåten påverkan mot myndighetspersoner i Sverige, utifrån myndighetspersonernas perspektiv. I rapporten beskrivs otillåten påverkan som en typ av interaktion eller ett dysfunktionellt möte mellan myndighetsperson och en klient eller extern kund. Klienten eller kunden antas vara den som tar initiativ och refereras i rapporten till som ”påverkaren”. Studien handlar om tjänstemäns utsatthet för otillåten påverkan från klienter,

exempelvis genom hot, våld eller korruption, där syftet varit att påverka tjänsteutövningen (Brå 2016:7). Andelen tjänstemän som uppgett att de blivit utsatta för otillåten påverkan under de senaste 18 månaderna varierar mellan organisationerna. Vad gäller Kriminalvården så ligger andelen utsatta på 44 procent, vilket innebär att Kriminalvården hamnar på femte plats vad gäller organisationer utsatta för otillåten påverkan (Brå 2016:8).

I rapporten *Korruption i Myndighetsverige* (Brå 2014) presenteras resultaten av en undersökning om korruption inom svenska myndigheter, vilken även behandlar otillbörliga relationer mellan vad som benämns som *insider* på myndighet och *påverkare*. Påverkare tillhör ekonomisk eller organiserad brottslighet och det rapporten syftar till som otillbörlig relation gynnar påverkarens kriminella verksamhet (Brå 2014:7). Respondenter i studien beskriver att när en relation blir otillbörlig så har insider och påverkare känt varandra länge, och oftast träffats i yrket. Exempelvis, utifrån otillbörliga relationer inom Kriminalvården skulle den intagna kallas påverkare och kriminalvårdaren för insider. Likt internationell forskning om otillbörliga relationer beskrivs det vara en process som i många fall tar lång tid, och något som sker när kriminalvårdaren är sårbar eller har ”tappat fotfästet” (Brå 2016:97; Worley et al., 2003:188f.). Påverkaren beskrivs som manipulativ och processen till att inleda en otillbörlig relation med en insider inleds ofta med att påverkare ger komplimanger och bekräftelse (Brå 2014:44f.).

Enligt studien om otillåten påverkan är våld och skadegörelse en ovanlig påverkansform, medan vad som beskrivs som ”bagatellartade erbjudanden” är vanligast (Brå 2016:76). Syftet med påverkansförsöket kan vara att undgå ett ingripande eller få ett visst beslut fattat och de vanligaste typerna av påverkare uppfattas vara personer med psykisk problematik eller personer som uppfattas vara i en desperat situation (Brå 2016:102f.). En typ av otillåten påverkan som beskrivs i rapporten är vänskapskorruption, vilket kan syfta till att få viss information eller fördelar och bygger på viss frivillighet hos tjänstemannen (Brå 2016:99). Vänskapskorruption handlar om ett maktmissbruk där man som tjänsteman låter sig påverkas i sin tjänsteutövning för att på så sätt gynna någon man känner. Här beskrivs också svårigheter med att hålla distansen till klienter och att veta var gränsen mellan att vara professionell och privat går. Utmärkande för just vänskapskorruption är att man som tjänsteman har långvariga, täta kontakter med klienten vilket skapar en nära relation (Brå 2016:83f.).

Enligt rapporten om korruption handlar otillbörliga relationer inom Kriminalvården främst om att intagna vill ringa obevakade samtal eller ringa personer som de inte har tillstånd att ringa till. Det kan också handla om korruption i form av saker som smugglas in, exempelvis narkotika, eller att brev smugglas in eller ut från anstalten. Studien beskriver hur intagna, främst på slutna anstalter, har ett intresse av att få in otillåtna saker. Det kan även handla om att slippa visitationer eller få sitt rum genomsökt (Brå 2014:36ff.). Vidare beskrivs hur påverkare försöker få en hållhake på insider för att på så sätt kunna fortsätta utnyttja denne, som en form av utpressning (Brå 2014:47). I rapporten beskrivs hur kriminalvårdare å ena sidan har regelbunden kontakt med intagna, ett handlingsutrymme med möjlighet till underlåtenhet samt tillgång till sekretessbelagd information om intagna. Å andra sidan har intagna ofta lång tid på sig att testa kriminalvårdare, de kan snabbt få kunskap om hållhakar på kriminalvårdare och de kan komma dem nära till följd av det dagliga arbetet i anstalt (Brå 2014:62). Detta beskrivs vara till den intagnas fördel, eftersom kriminalvårdarens yrke innebär att denne måste söka kontakt och skapa relationer till de intagna (Brå 2014:90).

I rapporten om korruption beskrivs att det främst är unga, nyanställda kvinnor som är involverade i otillbörliga relationer, och att det främst handlar om kärleksrelationer med manliga intagna. De flesta intervjuer har dock skett på anstalter med manliga intagna vilket kan prägla resultatet. Dock dras slutsatsen att framför allt nyanställdas orutin skapar utrymme för otillbörliga relationer (Brå 2014:71). Problemet med att endast se otillbörliga relationer som en kärleksrelation mellan en kvinnlig kriminalvårdare och en manlig intagen, är att man riskerar att missa andra typer av otillbörliga relationer. Exempelvis lyfts att vänskapsrelationer är en vanligare typ av otillbörlig relation som är enklare att dölja eftersom det oftare handlar om personer av samma kön. Således får denna typ av relation inte samma kritiska blick från kollegor (Brå 2014:94f.). I många fall av otillbörliga relationer upplevs illojalitet mot arbetsgivaren vara en drivkraft, men även att spänning och kickar av det hemlighetshållande som otillbörliga relationer innebär kan vara en drivkraft (Brå 2014:76f.).

I rapporten beskrivs hur fall inom Kriminalvården ofta börjar med mindre oegentligheter för att sedan eskalera och komma att handla om hur kriminalvårdaren underlättar den intagnas kriminella verksamhet (Brå 2014:99). Vidare beskrivs hur kriminalvårdaren som ingått en sådan relation riskerar att dömas hårt och bli socialt utstött av kollegor (Brå 2014:107). Arbetsgruppen drabbas också när en otillbörlig relation misstänks eller uppdagas. Känslor som svek, bristande lojalitet mot både arbetsgivare och kollegor uppstår, men även frågor om

hur det kunde ske, vilken information om kollegor den intagna har delat och vad det kan få för konsekvenser. Då kärleksrelationen mellan en kvinnlig kriminalvårdare och en manlig intagen är en vanlig syn på otillbörliga relationer, kan kvinnliga kollegor känna sig misstänkliggjorda efter att en sådan relation uppdagats, vilket kan påverka deras arbetsmiljö (Brå 2014:110f.). Däremot döms ofta inblandad personal hårt av kollegor och riskerar att bli socialt utstött, således har kriminalvårdare mycket att förlora på att ingå en otillbörlig relation (Brå 2014:107).

I rapporten om otillåten påverkan rekommenderas att de olika organisationerna bör lära av varandra, men det framhålls även att samarbete krävs inom organisationerna samt att otillåten påverkan inte bör reduceras till en säkerhetsfråga (Brå 2016:14). Kollegorna spelar en stor roll när det kommer till stöd i samband med påverkansförsök. Genom att prata med sina kollegor kan man dra lärdom av det som hänt och utveckla arbetssättet (Brå 2016:145). Detta skiljer sig alltså åt från hur kollegor ofta reagerar vid otillbörliga relationer (Brå 2014:107). Kollegorna utgör dock även en viktig funktion i att identifiera kollegor som är i gränslandet till korrupt beteende (Brå 2016:146f.). Chefens roll är också viktig för hanteringen av otillåten påverkan. Chefen bör främja ett klimat där den anställde vågar berätta om sina egna misstag eftersom man då kan ta hjälp innan det gått för långt. Dock kan viss organisationskultur bidra till att informationen inte når chefen, åtminstone inte i första hand, då man inte ”golar” på kollegor (Brå 2016:149f.). För att förebygga otillåten påverkan framgår från samtliga myndigheter att det behövs metoder för god kommunikation (Brå 2016:182).

Det beskrivs finnas ett stort mörkertal vad gäller otillbörliga relationer då det är ett svårupptäckt fenomen och att myndigheter bör bli bättre på att förstå och därmed också upptäcka otillbörliga relationer (Brå 2014:118). I rapporten konstateras att chefer i många fall saknar kunskap, motivation, riktlinjer och verktyg för att agera när otillbörliga relationer uppstår (Brå 2014:120). Tydliga regler, rutiner och riktlinjer bör utformas och chefer bör följa dessa, inte tysta ner eller försöka hitta en smidig lösning på problemet som uppstått, då det senare kan leda till svårigheter att utveckla kunskapen om otillbörliga relationer (Brå 2014:146f.).

3. Teoretiska utgångspunkter

I följande kapitel presenteras det teoretiska ramverk som ligger till grund för analysen av det insamlade empiriska materialet. Losekes (2003) socialkonstruktionistiska perspektiv om hur sociala problem konstrueras, Goffmans (2012) teori om totala institutioner samt Hochschilds (2012) teori om emotionellt arbete är lämpliga eftersom studien syftar till att undersöka hur otillbörliga relationer, i en sluten institution som anstalt, konstrueras som problem.

3.1 Problemarbete och problemkonstruktioner

I boken *Thinking about Social Problems* beskriver Donileen R. Loseke (2003) konstruktioner av sociala problem utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Detta perspektiv utgår från att sociala problem är sociala konstruktioner, snarare än objektiva förhållanden. Samhällsproblem är således något som kollektivt konstrueras som ett problem (Loseke 2003:185ff.). Genom en konstruktionsprocess, en förhandlings- och definitionsprocess konstrueras en viss verklighet. Loseke definierar sociala problem som något som uppfattas som fel, negativt eller skadligt, något som beskrivs vara utbrett och drabba många, något som är möjligt att förändra samt något där åtgärder efterfrågas (Loseke 2003:6f.).

Det är genom mänskliga aktiviteter, så kallat socialt problemarbete, som vissa fenomen, förhållanden eller personer kategoriseras som sociala problem (Loseke 2003:55). Problemdefinitioner påverkar hur vi tänker och handlar. Det är således av vikt att förstå hur vi problematiserar, eftersom det påverkar hur vi handlar. Anspråk är meningsfulla och syftar till att påverka oss i olika riktningar (Loseke 2003:15f.). Anspråksformerare kallas de som konstruerar det sociala problemet, exempelvis massmedia, politiker eller chefer och deras mål är att övertyga åhörare om att ett fenomen är ett viktigt socialt problem. I denna studie kan Kriminalvården själva ses som en anspråksformerare, genom att exempelvis producera riktlinjer och policydokument om otillbörliga relationer, men också genom att lära ut förhållningssätt till ny personal. Fenomenet otillbörliga relationer är det problem som konstrueras och i relation till detta vilka åtgärder som föreslås.

Konstruktionen av ett socialt problem görs genom att anspråksformerare övertygar åhörare om att ett socialt problem existerar, att det är fel eller skadligt, att det är utbrett, att det är möjligt att förändra samt att det bör göras något åt det (Loseke 2003:25f.). Dessa anspråk kan ges både muntligt, i form av bilder men också genom handling. Olika anspråksformerare

försöker övertyga åhörare om just sina anspråk, där målet är att förändra verkligheten. Striden om att etablera ett socialt problem och få åhörare att vilja åtgärda det kallar Loseke för de sociala problemens kamp. Denna kamp är allvarlig eftersom vinnarens anspråk blir vardagskunskap som tas för givet (Loseke 2003:20f.). Media kan i detta fall ses som en vinnande anspråksformerare, som etablerat otillbörliga relationer som ett problem vilket består i att unga kvinnliga kriminalvårdare förälskar sig i manliga intagna.

Problemets orsaker kan konstrueras med hjälp av fakta om problemet och dess skadlighet samt utbredning, exempelvis statistik om brott eller brottsoffer. Som anspråksformerare kan det vara till ens fördel att inte beskriva ens anspråk i detalj, utan låta åhörarna själva fylla i luckorna. Exempelvis om ett anspråk handlar om otillbörliga relationer, så kan anspråksformeraren endast säga otillbörliga relationer, och inte beskriva mer exakt vad som menas med begreppet. På så sätt låter man istället åhörarna själva avgöra vad som menas med otillbörliga relationer. Genom breda och ospecifika anspråk finns större möjlighet till fler övertygade åhörare (Loseke 2003:56f.). Hur anspråksformerare väljer att konstruera det sociala problemet skapas förutsättningar för hur åhörarna definierar och konstruerar problemet.

Anspråksformerare måste ge mening till sina anspråk genom att konstruera det sociala problemets ramverk, vilket inkluderar tre typer av ramverk. Det Loseke beskriver som det diagnostiska ramverket handlar om det sociala problemets mening och orsak. Enligt detta ramverk kan problemet konstrueras som (1) en följd av social struktur, exempelvis hur välfärden fungerar, eller sociala krafter som exempelvis rasism. Det kan också konstrueras som (2) en följd av personliga åsikter, känslor, beteenden och personlighet. Även här tenderar anspråksformerare att förenkla sina anspråk och bortse från den komplexa verkligheten (Loseke 2003:59ff.). Otillbörliga relationer har som visats i tidigare forskning konstruerats som ett problem som handlar om oförmåga att hantera personliga känslor.

Det motiverande ramverket beskriver två metoder för övertygelse, logik och känslor. Anspråksformerare ska i det motiverande ramverket övertyga åhörare om varför man bör bry sig om problemet. Detta sker antingen genom logiska argument som ska påverka hur vi tänker eller känslomässiga argument som ska påverka hur vi känner. När det gäller otillbörliga relationer kan anspråksformerare konstruera problemet som en olämplig kärleksrelation mellan två personer. Anspråksformerare kan också konstruera otillbörliga relationer som en

säkerhetsrisk för intagna, personal och allmänheten. Otillbörliga relationer kan också konstrueras som ett problem vilket handlar om att förtroendet för såväl Kriminalvården som hela rättsväsendet och i det långa loppet även för demokratin. På så sätt kan anspråksformerare argumentera för att något behöver åtgärdas och därmed övertyga åhörare genom logiska eller känslomässiga argument (Loseke 2003:67).

Loseke beskriver även hur människor för ett socialt problem konstrueras. Offer för ett socialt problem tenderar att kategoriseras som offer först när människor anser att personen förtjänar sympati (Loseke 2003:78). Att konstruera vissa personer som offer handlar således om känslor och att en god människa drabbas av något fruktansvärt som den inte kan rå för. Som tidigare forskning visat, konstrueras ofta kriminalvårdare som offer för manipulativa intagna (Brå 2016; Worley et al., 2003). Anspråksformerare tenderar även att konstruera potentiella offer som vem som helst, vilket är en strategi för att övertyga åhörare om det sociala problemet (Loseke 2003:80). Förövare konstrueras som förövare när människor menar att personen gjort skada med uppsåt, men utan legitima skäl att skada. Konstruktioner av förövare ska väcka känslor som hat och viljan att bestraffa (Loseke 2003:83). Konstruktioner av förövare i otillbörliga relationer utgår ofta från den manipulativa intagna, eller ”påverkaren” (Brå 2016; Worley et al., 2003; Marquart et al. 2001). Konstruktioner av offer och förövare syftar alltså till att vi ska känna sympati eller avsky och till följd av detta hjälpa eller rehabilitera/bestrafva.

Det prognostiska ramverket handlar om att konstruera åtgärder och lösningar på problem, alltså vad som kan och bör göras samt vem som ska göra det. Dessa konstruktioner legitimerar vissa åtgärder och förkastar andra, fastställer vissa framgångsindikatorer och definierar vilka som bör agera (Loseke 2003:97f.). Genom dessa konstruktioner begränsas även hur man tänker, skriver och pratar om problemet. Åtgärder och lösningar är dock komplext, då en lösning kan vara till en viss fördel men på bekostnad av något annat (Loseke 2003:99). Exempelvis när Kriminalvården införde ett mer säkerhetsinriktat arbetssätt, som lösning på problemet med rymningar från anstalter, på bekostnad av det rehabiliterande behandlingsarbetet.

Loseke beskriver även vad hon kallar *troubled persons industry*, vilket är ett begrepp som används för organisationer som är skapade för att hjälpa, rehabilitera eller bestraffa personer i sociala problem. Kriminalvården kan ses som en del av denna industri, eftersom den är

skapad för att verkställa straff samt rehabilitera och behandla brottslingar. Råmaterialet är intagna brottslingar där kriminalvårdarnas service ska rehabilitera de intagna och minska återfall i brott. Således är målet att förändra människor (Loseke 2003:139f.). Kriminalvården är en konsekvens av väl fungerat socialt problemarbete där åhörare blivit övertygade om att fängelser behövs för att skydda samhället mot brottslingar. I denna industri finns två sociala aktörer, personal och klienter. Personalen har makt över klienterna, vilka måste passa in för att bli föremål för vissa åtgärder. Klienterna bedöms och kategoriseras som en viss typ av människa vilken ska förändras på ett visst sätt.

3.2 Fängelset som total institution

Fängelser utgör en miljö med oerhört lite insyn i. För att förstå de totala institutionernas uppbyggnad och vad miljön gör med människorna i den, görs här en redogörelse för Goffmans teori om totala institutioner. Erving Goffman (2012) beskriver fängelset som en total institution, vilken är byggd på så sätt att intagna hindras från socialt umgänge med världen utanför samt hindras från att lämna den totala institutionen genom bland annat höga murar, taggtråd och låsta dörrar (Goffman 2012:13). Fängelset beskrivs som en total institution vilken skapats för att skydda allmänheten mot det som betraktas som ett avsiktligt hot. Goffman beskriver hur man i det moderna samhället följer en grundläggande social ordning, på så sätt att man sover, arbetar, och roar sig på olika platser, med olika människor och under skilda auktoriteter. I den totala institutionen görs istället allt detta under samma tak, tillsammans med samma människor under samma auktoritet. I den totala institutionen följs formella regler där påtvingade aktiviteter ska leda till institutionens officiella målsättning, vilket sker i avskildhet från samhället utanför samt under övervakning av personal (Goffman 2012:15).

Goffman beskriver en klyfta mellan de intagna som kan känna sig underlägsna och svaga, och den övervakande personalen som kan känna sig överlägsna och rättfärdiga. En bidragande orsak till detta är att de intagna spenderar all sin tid på institutionen medan personalen endast arbetar sitt pass och sedan återgår till den sociala världen utanför murarna. Avståndet mellan grupperna är ofta stort och formellt reglerat, vilket skapar ett slags vi och dom-tänkande (Goffman 2012:16). Samtal grupperna emellan är belagda med restriktioner och de intagna får vanligtvis inte veta vilka beslut som fattas om dem. Goffman menar att dessa restriktioner vidmakthåller de antagonistiska stereotyperna (Goffman 2012:17). De intagna i en total

institution har i stort sett inget privatliv alls. Till skillnad från de intagna kan personalen efter ett arbetspass återgå till hem och familj och på så sätt undgå institutionens instängdhet. Den totala institutionen är alltså både en boendegemenskap och en formell organisation (Goffman 2012:18f.). De intagna kan genom otillåtna handlingar som exempelvis upplopp eller tillverka egen alkohol, reagera på detta maktförhållande och på så sätt återta lite av kontrollen (Goffman 2012:46f.).

När en intagen kommer till en total institution har denne en beteendekultur, alltså ett sätt att leva och bete sig på, som baseras på dennes sociala liv utanför murarna. Den intagna har också en självuppfattning som baseras på dennes tidigare liv, vilket berövas den intagna vid ankomst. De roller personen haft på utsidan förloras genom de barriärerna mellan den intagna och livet på utsidan, exempelvis genom att inte längre få vara en del av barnuppfostran, inte längre få samma romantiska utbyte av partner eller förfoga över sina egna pengar (Goffman 2012:20ff.). Att inte längre få ha några privata tillhörigheter är också en del i att förlora den roll man haft på utsidan. I en total institution kan en intagen också bli tvingad att tala om privata saker inför åhörare, exempelvis i behandlingssyfte, något som personer utanför murarna kan välja att behålla för sig själva. Detta kan kännas som att man blir blottad mot sin egen vilja. Samlad information om de intagna är också något som finns tillgängligt för all personal (Goffman 2012:26f.).

Plikten att anhålla om tillåtelse för saker man i vanliga fall kan bestämma om själv, är också en del i sättet den totala institutionen behåller den intagna i en underordnad position och i en beroende roll, och är en del av den så kallade kränkingsprocessen. Detta görs för att de intagna ska bli fogliga och medgörliga. Goffman beskriver även hur den intagna kan bli retad, förödmjukad eller grundligt utfrågad på grund av en anhållan. Anhållan kan också nekas eller helt avfärdas (Goffman 2012:37). Inom institutionen kan lockelser om saker som den intagna i livet utanför murarna tagit för givet, till exempel röka en cigarett eller brygga sitt eget kaffe. Dessa saker kan verka som belöningar i utbyte mot lydnad, vilket kan dämpa symptomen av isolering och att åter få känslan av den personlighet som förlorats. Intagna kan lätt bli besatta av dessa belöningar och hela deras värld byggs upp kring småsaker som människor på utsidan tar för givet (Goffman 2012:42f.). Kriminalvårdare i en total institution har dock vissa regler som måste följas, bland annat att ta hänsyn till de intagnas mänskliga rättigheter samt se till att de får den medicinska vård som behövs. Detta övervakas dels av organisationen men även av de intagnas släktingar och vänner som finns på utsidan (Goffman 2012:60f.). De flesta

intagna upplever förödmjukelser och bestraffningar, men samtidigt drivs de av lockelser som de på utsidan tog för givet.

3.3 Emotionellt arbete och känsloregler

Arlie Russell Hochschild (2012) redogör för sin teori om emotionellt arbete i boken *The Managed Heart: Commercialiation of Human Feeling*. Hochschild beskriver hur man inom vissa yrken behöver producera vissa känslor för att yrket kräver det. Teorin handlar om känslohantering utifrån yrkesrollen och vilka krav som därtill ställs. Arbetet som kriminalvårdare handlar om att vårda och skapa goda relationer med de intagna men det handlar även om påverkansarbete, således är det ett typiskt emotionellt arbete.

Hochschild talar om emotionellt arbete där vi i interaktion med andra skapar känslor och detta görs utifrån djupt emotionellt agerande eller ytligt emotionellt agerande. Ytligt emotionellt agerande är att visa känslor som man egentligen inte känner. Det handlar alltså om att låtsas känna något inför den man interagerar med. Exempelvis att man ler och skrattar trots att man egentligen inte är glad (Hochschild 2012:37ff.). Djupt emotionellt agerande handlar istället om att försöka intala sig själv att känna en viss känsla. Det är således något man arbetat fram inom sig (Hochschild 2012:40ff.). Som tidigare studier visat har kriminalvårdare främst ett djupt emotionellt agerande (Nylander et al., 2011:479f.). Emotionellt arbete i form av såväl ytligt som djupt emotionellt agerande kan bidra till att man förlorar kontakt med sina riktiga känslor, alltså de känslor man egentligen känner. Detta kan ske eftersom man tränat upp sitt sätt att uttrycka känslor och därmed slutat känna på riktigt, vilket kallas emotiv dissonans (Hochschild 2012:90ff.).

Hochschild talar även om känsloregler, vilka styr det emotionella arbetet till hur man bör agera och uttrycka sina känslor i olika situationer. Känsloregler uppstår genom att granska sitt egna emotionella uttryck, men även hur detta värderas av andra människor. Det handlar således om kulturella och kontextuella normer som styr vilka känslor som bör uttryckas i visst sammanhang och är grunden i ett socialt känsloutbyte (Hochschild 2012:57). I många yrken används känslor som verktyg genom att medarbetare förväntas producera ett emotionellt tillstånd hos en annan person. Som Crawley (2003) visar görs detta kontinuerligt av kriminalvårdare, då denne exempelvis förväntas vara lugn, även i situationer där en intagen är upprörd, för att på så sätt få den intagna att lugna ner sig. Denna typ av känslorarbete

övervakas och kontrolleras även av arbetsgivaren, exempelvis genom att arbetsgivaren lär ut hur medarbetare ska hantera sina känslor, men även genom riktlinjer och ramverk. Därmed handlar känsloutbytet inte längre om vad man egentligen känner, utan vad man bör känna och vilka känslor man bör visa (Hochschild 2012:102f.).

4. Metod och material

I följande avsnitt beskrivs den vetenskapliga metod och det material som ligger till grund för denna studie. Först beskrivs och motiveras den metod som använts, sedan beskrivs och motiveras studiens urval och tillgång till fältet. Därefter presenteras det empiriska materialet, först policydokument och riktlinjer, sedan intervjuerna samt hur detta har bearbetats och analyserats. Slutligen diskuteras studiens etiska aspekter, självreflexivitet, särskilda utmaningar med studien samt studiens vetenskapliga kvalitet.

För att bäst kunna besvara forskningsfrågorna som ställs är den valda metoden kvalitativa intervjuer samt dokumentanalys. Eftersom syftet med studien är att få kunskap om hur fenomenet otillbörliga relationer konstrueras inom Kriminalvården, vilket inkluderar känslor, tankar, övertygelser samt värderingar, har jag genomfört intervjuer med kriminalvårdare och kriminalvårdsinspektörer ansikte mot ansikte (Marshall & Rossman 2016:101). Kriminalvårdens policydokument avseende otillbörliga relationer utgör också empiriskt material. De används för att förstå hur fenomenet otillbörliga relationer definieras och konstrueras som ett socialt problem av myndigheten.

4.1 Urval och tillgång till fältet

I dagsläget (2018) finns 45 anstalter i Sverige, vilka är uppdelade i tre olika säkerhetsklasser. Säkerhetsklass 3 är lägst, och är så kallade öppna anstalter där intagna inte utgör någon direkt säkerhetsrisk och därmed kan röra sig mer fritt. Säkerhetsklass 2 är slutna anstalter och även den säkerhetsklass som är vanligast förekommande i Sverige. Säkerhetsklass 1 är den högsta säkerhetsklassen vilken återfinns på sju av landets anstalter (Kriminalvården 2018b). Mitt urval av anstalter har avgränsats till två anstalter i säkerhetsklass 2. Detta val har gjorts dels eftersom det är den vanligaste säkerhetsklassen, dels då mina personliga kontakter på dessa anstalter använts för att rekrytera respondenter. Båda anstalterna har manliga intagna, är inriktade mot behandling och det bedrivs ett flertal olika behandlingsprogram vid anstalterna. Överlag är anstalterna lika. Det som skiljer dem åt är inriktningen på behandlingsprogrammen som ges. Av anonymitetsskäl har jag valt att inte ge en tydligare beskrivning av anstalterna.

Det finns ett flertal olika yrkeskategorier inom Kriminalvården och yrkesrollerna på anstalt representerar olika hierarkiska nivåer. Högst upp är kriminalvårdschefen som är chef för ett lokalt verksamhetsområde och är direkt underställd myndighetens generaldirektör. Under

kriminalvårdschefen arbetar kriminalvårdsinspektören, vilket är första linjens chef, som oftast är chef över en eller flera avdelningar på anstalten samt ansvarar för det dagliga arbetet på anstalten. Kriminalvårdsinspektören har ansvar för de intagna, personal, verksamhetsplanering, organisationsfrågor, budget samt fattar de flesta beslut som rör avdelningen. Under kriminalvårdsinspektören arbetar vakthavande befäl, vilket är den operativa chefen, alltså arbetsledaren, som fattar beslut kring den operativa delen av arbetet på anstalt. På lägsta hierarkiska nivån arbetar kriminalvårdare. Kriminalvårdare är de personer som arbetar närmast de intagna i det dagliga arbetet på anstalten. För att arbeta som kriminalvårdare krävs gymnasiekompetens, och för att få en fast tjänst som kriminalvårdare krävs en grundutbildning på 20 veckor. Man kan också arbeta på vikariat eller ha en timanställning och då erbjuds två veckors introduktion för arbete i anstalt (Kriminalvården 2018c).

Respondenter till denna studie har avgränsats till kriminalvårdare och kriminalvårdsinspektörer. Eftersom kriminalvårdare är de som har den dagliga kontakten med de intagna, är det också de som mest troligen kan tänkas inleda en otillbörlig relation med en intagen eller prata med sin chef om man misstänker en otillbörlig relation bland personalen. Kriminalvårdsinspektörer är alltså kriminalvårdarnas närmsta chef, och är den person som ansvarar för kriminalvårdarnas dagliga arbete med de intagna. Således är det också kriminalvårdsinspektören som fattar beslut när en otillbörlig relation uppdagas eller misstänks. Eftersom kriminalvårdarna är de som kan tänkas antingen ingå en otillbörlig relation eller anmäla en otillbörlig relation till sin chef, är det dessa som ser och upplever fenomenet direkt på plats. Kriminalvårdsinspektören är den som måste hantera problemet, oftast efter att det uppdagats av annan personal, och alltså den som får agera och besluta i fallet. Således är kriminalvårdare och kriminalvårdsinspektörer de som dels arbetar närmast de intagna, dels de som torde ha mest erfarenhet och kunskap om otillbörliga relationer inom Kriminalvården. Eftersom syftet med denna studie är att få kunskap om hur otillbörliga relationer konstrueras som problem, föll valet på att intervjua just dessa yrkeskategorier.

Antalet fokusgruppsintervjuer som genomförts är fyra stycken, tre på den första anstalten och en på den andra anstalten. Eftersom min studie inte är en fallstudie där huvudsyftet är att jämföra arbetet vid olika anstalter, ser jag inget problem i denna fördelning. Intressant nog så skiljde sig heller inte svaren mellan anstalterna, utan det mesta går i samma linje. Totalt har 25 personer intervjuats, av dessa är 22 kriminalvårdare och 3 kriminalvårdsinspektörer. I

fokusgruppsintervjuerna ingick både kriminalvårdare med längre och med kortare erfarenhet av yrket. Vissa respondenter har arbetat som kriminalvårdare i 15 år, medan vissa endast har arbetat något år. Det är också en spridning i samtliga grupper av grundutbildade kriminalvårdare och kriminalvårdare som har en timanställning eller vikariat och som således inte gått grundutbildningen. Detta var en medveten önskan från mitt håll, då en spridning av erfarenhet skulle kunna bidra till djupare diskussioner och andra infallsvinklar än om gruppen varit homogen (Wibeck 2010:63f.). Dock var fokusgrupperna homogena i den mening att samtliga respondenter hade samma befattning. Hade fokusgrupperna innefattat en hierarkisk ordning finns risken att en underordnad väljer att inte uttala sig om dennes chef är närvarande (Wibeck 2010:31f.). Dock kan det även finnas hierarkiska skillnader inom fokusgrupperna, vilket kan ha inverkat på vem som sagt vad under intervjuerna. Detta är ett svåråtkomligt problem med att intervjua redan existerande grupper. En viktig uppgift för mig som intervjuare var därför att se till så att alla kom till tals under intervjuernas gång. Fördelningen av män och kvinnor är lika i fokusgruppsintervjuerna. Vad gäller kriminalvårdsinspektörerna är samtliga kvinnor och har blandad erfarenhet, någon har arbetat länge som kriminalvårdsinspektör medan andra bara har arbetat ett par år.

Eftersom jag själv arbetar inom Kriminalvården så har personliga kontakter använts för att rekrytera respondenter till denna studie. Först kontaktades kriminalvårdschefen på berörda anstalter för att få deras godkännande att intervjua personal. Ett mail skickades till kriminalvårdscheferna där jag beskrev syftet med studien, vilka yrkeskategorier jag önskar intervjua, när jag önskar genomföra mina intervjuer samt varför jag önskar genomföra dem (Marshall & Rossman 2016:107). I samråd med kriminalvårdschefen på första anstalten bokades två datum in för intervjuer i fokusgrupp med kriminalvårdare. Detta resulterade i tre fokusgrupps deltagande i studien och dessa genomfördes på anstalten, i ett avskilt konferensrum under kriminalvårdarnas arbetstid. Dessa fokusgruppsintervjuer varade i cirka 1.5 timme och spelades in för att underlätta en senare transkribering av materialet. Med hjälp av personaladministratör fick jag tillgång till de personer som arbetade under aktuell dag och därefter kunde jag maila ut en förfrågan om deltagande till dessa kriminalvårdare. I denna förfrågan redogjordes för studiens syfte, att jag genomför studien i egenskap av student vid Göteborgs universitet samt att jag fått kriminalvårdschefens godkännande att hålla i intervjun. Jag redogjorde även för de etiska aspekterna med studien, att deras deltagande är frivilligt och anonymt samt att deras deltagande inte kommer att nå chefernas kännedom. Detta gjordes för att kriminalvårdarna skulle få en bild av vad för studie som görs samt för att få dem att känna

sig trygga i att delta. På plats den aktuella dagen kunde fokusgrupperna sättas samman utifrån vilka som ville, samt hade möjlighet, att delta. Således kom det ej till chefens kännedom om vilka kriminalvårdare som deltagit i studien. Alltså har rekryteringen av respondenter skett genom en kombination av existerande listor, hjälp av kontaktpersoner samt öppen ansökan (Wibeck 2010:80f.). Den första gruppen bestod av sju kriminalvårdare, den andra gruppen bestod av fyra kriminalvårdare och den tredje intervjun bestod av fem kriminalvårdare (se bilaga 3).

I samråd med kriminalvårdschef och kriminalvårdsinspektör på den andra anstalten bokades ett datum in för intervju av kriminalvårdare i fokusgrupp. Då det från anstaltens sida inte var möjligt att få till ytterligare tillfälle för intervju i fokusgrupp, resulterade detta i en fokusgrupp, vilken bestod av sex kriminalvårdare (se bilaga 3). Kriminalvårdsinspektören ordnade både tid och plats för intervjun, men också vilken personal som fick möjlighet att delta. Önskvärt hade varit om detta inte kom till kriminalvårdsinspektörens kännedom, dock var detta den enda möjliga lösningen. Eftersom namnen i studien är fingerade och anstalterna ej kan identifieras, kan man som utomstående dock inte urskilja vem som sagt vad. Denna intervju ordnades också under kriminalvårdarnas arbetstid och ägde rum i ett personalrum på en av anstaltens avdelningar. Av både sekretess- och säkerhetsskäl hade detta antagligen inte varit möjligt om jag själv inte arbetat inom myndigheten. Att som privatperson vistas på en avdelning, där intagna också befinner sig, kräver bland annat en sekretess- och säkerhetsprövning vilket kan bli en långdragen process.

När det gäller rekrytering av kriminalvårdsinspektörer, så skickades förfrågan om deltagande i studien till fem kriminalvårdsinspektörer på de berörda anstalterna. Denna förfrågan mailades till både kriminalvårdsinspektörer som nu arbetar på aktuella anstalter, men även till personer som tidigare arbetat som kriminalvårdsinspektör på aktuella anstalter. Av dessa hade tre kriminalvårdsinspektörer möjlighet att delta, vilket resulterade i en intervju med kriminalvårdsinspektör från första anstalten och två intervjuer med kriminalvårdsinspektörer från den andra anstalten. Den första intervjun ägde rum i ett avskilt rum på Göteborgs universitet och de andra två ägde rum på aktuell anstalt. Eftersom jag mailade var och en direkt, utan att gå via kriminalvårdschefen, kan kriminalvårdsinspektörernas anonymitet gentemot arbetsgivaren säkerställas.

4.2 Policydokument och riktlinjer

Kriminalvårdens dokument avseende otillbörliga relationer är alltså den första delen av det empiriska material som ligger till grund för denna studie. Detta material består av Kriminalvårdens etiska kod (2015), ett arbetsplatsmaterial för arbetet mot otillbörliga relationer (2012a) samt riktlinjer avseende otillbörliga relationer mellan medarbetare och klienter (2012b). Dokument som dessa används ofta i samband med intervjustudier (Marshall & Rossman 2016:164f.). Dessa dokument kommer att bidra med en förståelse för hur Kriminalvården själva definierar otillbörliga relationer, vilka risker de ser med otillbörliga relationer, hur man ska arbeta för att förebygga otillbörliga relationer samt hur man ska hantera otillbörliga relationer när de uppstår.

4.3 Intervjuer

Den andra och tredje delen av det empiriska material som ligger till grund för denna studie består av intervjuer, både i fokusgrupp med kriminalvårdare och enskilda semistrukturerade intervjuer med kriminalvårdsinspektörer.

4.3.1 Kriminalvårdsinspektörer

Intervjuer med kriminalvårdsinspektörer genomfördes individuellt, eftersom kriminalvårdsinspektörer dels är färre till antalet, dels har en arbetsledande roll i organisationen. Att inkludera kriminalvårdsinspektörer i fokusgrupper med kriminalvårdare ser jag inte som ett alternativ på grund av de hierarkiska skillnaderna (Wibeck 2010:31f.). Intervjuer med kriminalvårdsinspektörer genomfördes semistrukturerat, vilket innebär att någon form av styrning utifrån intervjuguiden finns, men även möjlighet att ställa följdfrågor (Marshall & Rossman 2016:149f.). Semistrukturerade intervjuer ger respondenten möjlighet att tala fritt kring ämnet, men genom att ställa följdfrågor kan intervjuaren följa upp sådant som är intressant och på så sätt ändå styra intervjun (Marshall & Rossman 2016:150). En intervjuguide användes, vilken innehöll frågor utifrån olika teman som är av relevans för denna studie (se bilaga 2). Intervjuguiden användes för att upprätthålla en struktur under intervjuerna och på så sätt hålla samtalet till ämnet. Frågorna i intervjuguiden var främst öppna, detta eftersom öppna frågor inte begränsar, utan snarare, låter respondenten tala mer fritt kring ämnet samt då de öppnar upp för diskussion (Marshall & Rossman 2016:150).

4.3.2 Kriminalvårdare i fokusgrupp

Intervjuer med kriminalvårdare har genomförts i fokusgrupper. Fokusgruppsintervjuer innebär att en grupp respondenter diskuterar ett antal teman som forskaren presenterar. Fördelen med fokusgruppsintervjuer i detta fall är att se hur kriminalvårdare diskuterar fenomenet otillbörliga relationer och på så sätt försöka förstå hur detta fenomen konstrueras av yrkesgruppen. Då djupare diskussioner samt interaktionen mellan kriminalvårdarna i fokusgruppen är av intresse för denna studie, passar just fokusgruppsintervjuer bättre än enskilda intervjuer eftersom man samlar in data genom gruppinteraktion (Wibeck 2010:25). Eftersom studien utgår från ett socialkonstruktivistiskt perspektiv är fokusgrupper väl lämpade för syftet med studien, då man endast introducerar ett ämne som respondenterna fritt ska diskutera, istället för att ställa frågor som kan verka ledande. Åsikter, tankar och idéer som respondenterna framför under fokusgruppsintervjun kan under intervjuens gång omformuleras och generera nya åsikter, tankar och idéer (Wibeck 2010:51f.). Denna bredd hade varit svåråtkomlig om enskilda intervjuer genomförts.

Fokusgrupperna bestod av 4-7 respondenter i varje grupp, vilket anses vara lagom för intervjuer i fokusgrupp (Marshall & Rossman 2016:153; Wibeck 2010:61). Totalt fyra fokusgrupper kunde sammanföras, vilket i detta fall har varit nog för att uppnå en teoretisk mättnad (Bryman 2018:607; Wibeck 2010:60f.). Intervjuer i fokusgrupp genererar mycket information på kortare tid än vad jämförelsevis enskilda intervjuer hade gett (Marshall & Rossman 2016:154). Fokusgruppsintervjuerna genomfördes semistrukturerat för att uppmuntra diskussion och samtal kriminalvårdarna emellan, istället för att jag som forskare styrde intervjun utifrån en strukturerad guide (Bryman 2018:563). Hade en strukturerad intervjumetod använts hade risken funnits att mina egna föreställningar och förförståelse påverkat gruppens diskussioner (Wibeck 2010:57). Den semistrukturerade intervjuguiden möjliggjorde för mig som forskare att ställa nyckelfrågor till gruppen, ställa frågor direkt till respondenter som inte deltog i diskussionen samt ställa följdfrågor på sådant som var av intresse (se bilaga 1).

Förhoppningen med att genomföra fokusgrupper var att kriminalvårdarna skulle få en känsla av att kunna "tala fritt" om ämnet otillbörliga relationer. Jag utgår ifrån att ämnets natur är av känslig art, varför det är viktigt att skapa en känsla av trygghet för fokusgruppen (Kvale & Brinkmann 2014:191). Intervju i fokusgrupp upplevs ofta som mer avslappnat än en enskild intervju (Marshall & Rossman 2016:154). Det finns också en poäng med att låta

kriminalvårdarna tala fritt utan för mycket styrning (Wibeck 2010:56f.). Vilka aspekter av otillbörliga relationer diskuteras? Vilka personliga reflektioner delas av fokusgruppen? Dessa frågor kan endast besvaras genom intervjuer i fokusgrupp eftersom det förutsätter någon form av interaktion mellan respondenterna. Dock kan tänkas att deltagare i fokusgrupper håller tillbaka sådant som de inte vågar säga inför gruppen, speciellt när ämnet kan uppfattas som tabubelagt och skamfyllt att prata om. I en enskild intervju kanske fler saker vågat lyftas och diskuteras än i fokusgrupp. Trots detta är intervju i fokusgrupp i detta fall att föredra, eftersom diskussionerna kriminalvårdarna emellan står i fokus.

4.4 Analys av material

Samtliga intervjuer transkriberades ordagrant med hjälp av ljudinspelningar, vilket senare underlättade kodning av det empiriska materialet (Marshall & Rossman 2016:208f.). Den analytiska processen startar redan vid transkribering av materialet (Kvale & Brinkmann 2014:220). Ljudinspelningarna har transkriberats ordagrant och inkluderat viss stämning som exempelvis skratt och längre pauser. När citat återges i studien har dessa skrivits om från talspråk till korrekt skrivspråk, detta för att underlätta för läsaren. Fokusgrupper kan vara svåra att transkribera eftersom det är många respondenter, som också kan prata samtidigt, vilket kan göra det svårt att höra vem som säger vad på inspelningen (Bryman 2018:627f.). Samtliga intervjuer transkriberades därför direkt efter genomförande eftersom diskussionerna och deltagarnas röster då var färskas i minnet.

Denna studie utgår från ett abduktivt förhållningssätt där jag som forskare rör mig mellan det empiriska materialet och teorier om sociala problem, totala institutioner och känslöarbete för att på så sätt låta förståelsen för fenomenet otillbörliga relationer växa fram. Detta är en resonemangsform som ofta används när situationer eller fenomen behöver förstås eller förklaras (Kvale & Brinkmann 2014:239). Eftersom tidigare forskning om otillbörliga relationer inom Kriminalvården är ytterst begränsad, vet vi inte särskilt mycket om fenomenet, därmed är abduktion ett lämpligt sätt att resonera.

Det empiriska materialet (se bilaga 3) har främst kodats utifrån teorierna, men även så kallade *in vivo*-koder har urskilts under arbetets gång (Marshall & Rossman 2016:218). De teoretiskt genererade koderna är total institution, problemdefinitioner, orsaker, konsekvenser och risker samt lösningar. *In vivo*-koder som funnits i empirin är ryktesspridning, kärleksrelation och

pistolrelation. Att koda och kategorisera materialet innebär att skapa en överblick över det empiriska materialet, och handlar om att bryta ner, jämföra, undersöka och begreppsliggöra materialet (Kvale & Brinkmann 2014:241). Koderna definierar de berättelser och erfarenheter som beskrivs av respondenterna under intervjuerna. Resultat och analys av policydokument och riktlinjer kommer först att presenteras, för att därefter presentera resultat och analys av samtliga intervjuer. Genom att presentera det empiriska materialet i två delar hoppas jag kunna belysa de likheter och skillnader som finns mellan policy och praktik. Båda delarna av resultat och analys kommer att presenteras i tre kategorier, dessa är problemdefinition och orsaker, konsekvenser och risker samt lösningar. Detta är teoretiskt genererade kategorier utifrån Losekes (2012) socialkonstruktionistiska perspektiv.

4.5 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet (2002) har ställt upp vilka krav som ska ställas på forskning utifrån ett forskningsetiskt perspektiv. Dessa fyra grundkrav är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2002:5-14). I denna studie inleds intervjuerna med att respondenterna får information kring den tilltänkta studiens syfte och ämnet för diskussionen. Respondenterna informeras om att det som diskuteras under intervjun endast kommer att användas i studiens syfte, att vem som sagt vad endast kommer mig till kännedom samt att jag garanterar deras anonymitet gentemot arbetsgivaren. En aspekt av detta som måste diskuteras är att jag naturligtvis inte kan garantera respondenternas anonymitet gentemot varandra efter intervjutillfället. Detta problem är svåråtkomligt ur ett forskningsetiskt perspektiv. Min uppgift som forskare var här att redogöra för de förutsättningar som gäller under intervjun, alltså att det som sägs under intervjun inte kommer spridas på annat sätt än för studiens syfte.

Vad gäller samtycke så tillfrågades ett antal kriminalvårdare som arbetar en viss given tid om de vill ställa upp för en fokusgruppsintervju. Deltagandet är alltså frivilligt vilket även nämndes under intervjutillfället. Vidare ställde jag som forskare garantier för att den enskilde respondentens svar anonymiseras samt att deras svar endast kommer samlas in och sammanställas för forskningssyften. De data som sammanställts har alltså inte bearbetats på ett sådant sätt att de kan användas för andra syften än just för denna studie.

Samma överväganden som gjorts för personalgruppen kriminalvårdare görs även för kriminalvårdsinspektörerna, även om dessa inte intervjuats i fokusgrupp. Här blir det alltså ännu viktigare med anonymisering och konfidentialitet. Respondenterna informerades om att jag som forskare inte kommer sammankoppla respondentens namn med en viss intervju. Eftersom urvalet av kriminalvårdsinspektörer är något begränsat skulle man dock kunna tänka sig att en utomstående kan koppla samman ett visst svar med en viss person. Dessvärre finns det ingen bra lösning på detta problem. Respondenterna garanteras dock av mig som forskare att inga uppgifter kommer lämnas ut gällande dem som personer till såväl arbetsgivaren eller annan. Eftersom de kriminalvårdsinspektörer som deltagit, antingen jobbar på berörd anstalt i dagsläget eller har arbetat på berörd anstalt tidigare, torde detta ändå bidra till en svårighet för utomstående att koppla visst svar med viss person.

Av etiska skäl har de berörda anstalterna inte beskrivits närmare än vad som redogörs för under urval. Detta val har gjorts för att försvåra identifiering av respondenter som deltagit i studien och således för att skydda respondenterna. Varje respondent har även tilldelats ett alias för att säkerställa varje respondents anonymitet. Således är alla namn som förekommer i studien fingerade. En annan etisk aspekt att ta hänsyn till vid fokusgruppsintervjuer är gruppdynamiken. Det är forskarens uppgift att se till att alla respondenter är delaktiga i diskussionen, att de känner sig trygga med att tala inför gruppen och att inte någon respondent tar över för mycket (Marshall & Rossman 2016:155; Wibeck 2010:58f.).

4.6 Självreflexivitet

Som tidigare nämnts har jag en bakgrund som anställd inom Kriminalvården. Min förförståelse och förutfattade meningar om fenomenet otillbörliga relationer har givetvis påverkats av detta faktum. Jag menar att det är viktigt att reflektera över sina ingångspunkter till en studie samt tydligt redovisa dessa (Alvesson & Skoldberg 2009:8f.). En del av metodens styrkor och svagheter är sammankopplade med att jag är och har varit anställd inom Kriminalvården. Det har gett mig en unik möjlighet att komma närmare fenomenet som studeras, dels vad gäller tillgång till fältet, dels fått kontaktpersonerna och respondenternas förtroende. Jag har samtidigt en bild av fenomenet sedan tidigare, vilket kan avspeglas i studien (Marshall & Rossman 2016:106f.).

Respondenterna har tydligt blivit informerade om att intervjuerna görs av mig i rollen som student vid Göteborgs universitet och inte på uppdrag av Kriminalvården. På detta sätt hoppas jag kunna skapa en distans mellan Kriminalvården och mig själv. För mig som forskare är det också viktigt att ta hänsyn till de objektivitetsproblem som kan uppstå (Marshall & Rossman 2016:106f.). Valet av fokusgruppsintervjuer, där jag som forskare inte deltar mer än ställer öppna frågor och låter respondenterna diskutera fritt, gör att jag undviker fenomenet som kallas go native (Esaiasson et al. 2012:317). Go native innebär att man som forskare lever sig in i situationen som uppstår, i detta fall under fokusgruppsintervjuerna och "blir ett" med respondenterna. Således frångår man den objektivitet som var tänkt från början. Att undvika att "go native" har varit särskilt viktigt eftersom respondenterna får veta att jag är anställd inom Kriminalvården. Syftet med intervjuerna är att diskutera fenomenet otillbörliga relationer som forskare och respondent, inte som kollegor. Att genomföra dessa fokusgruppsintervjuer hade dock varit svårt om jag som forskare inte haft den förförståelse jag har, både om myndighetens struktur, men också arbetets formella och informella regler. Respondenternas förkortningar och slanguttryck hade också varit svåra att förstå och således gått förlorade om jag inte haft den förförståelse för yrkesrollen som jag har. Jag tror att jag lyckats skapa en lagom distans som tidigare nämnts, men även lyckats ta mig nära ett ämne som kanske varit problematiskt för en utomstående att uppnå (Marshall & Rossman 2016:107).

Att genomföra en studie i en myndighet som Kriminalvården kräver särskilda utmaningar. Det som underlättat mest är att jag själv arbetar inom myndigheten och således bland annat har tillgång till kontaktuppgifter till kriminalvårdschefer, kriminalvårdsinspektörer och kriminalvårdare. Något som också underlättats av min anställning är att jag sluppit genomgå säkerhets- och sekretessprövning innan jag fått komma in på anstalterna. Fokusgruppsintervjun på den andra anstalten genomfördes inne på en avdelning, eftersom respondenterna inte kunde lämna avdelning under arbetstid. Att hålla intervjun på avdelning blev den enda möjliga lösningen, och detta hade antagligen inte gått att ordna om inte jag varit anställd i myndigheten. Eftersom denna intervju ägde rum på avdelning, fick jag varken ta med telefon eller dator, dock kunde inspelning av intervjun ordnas med diktafon.

Trots att jag understrukt att studien genomförs i egenskap av student, tror jag att min anställning i myndigheten ändå underlättat i samarbete och kontakt med kriminalvårdschefer och respondenter.

4.7 Studiens vetenskapliga kvalitet

Validitet handlar om ifall man undersökt det som avsett undersökas (Kvale & Brinkmann 2014:296). I detta fall problematiseringar av otillbörliga relationer inom Kriminalvården. Detta har gjorts genom främst intervjuer med kriminalvårdare och kriminalvårdsinspektörer, men även genom Kriminalvårdens policydokument och riktlinjer. Därmed är det myndighetens samt respondenternas konstruktioner och problematiseringar av otillbörliga relationer samt min analys av dessa som ligger till grund för denna studie. Således bedömer jag att intervjuer som metod har bidragit till en hög validitet. Reliabilitet handlar om ifall resultatet av studien kan reproduceras av andra forskare (Kvale & Brinkmann 2014:295). Det kan tänkas att andra forskare som genomför studien med andra respondenter och vid andra tidpunkter får ett annat resultat, eftersom studien är genomförd i föränderliga kontexter. Statistiska generaliseringar är inte möjligt på grund av ett inte slumpmässigt urval ur en totalpopulation. Däremot belyser denna studie tydliga mönster vilka eventuellt återfinns även i övriga delar av Kriminalvården och således skulle denna studie även kunna tillämpas på andra anstalter i andra delar av landet. Då detta är ett fall av hur sociala problem konstrueras och problematiseras i en total institution, kan man även tänka sig att resultaten med utgångspunkt i teorierna av Loseke, Goffman och Hochschild kan generaliseras till andra sociala problem inom andra sociala yrken.

Jag som forskare har i studien motiverat mina val under arbetets gång och jag har varit objektivt reflekterande över min egen förförståelse och min roll som forskare. Detta menar jag bidrar till att studien inte bör ses som snedvriden (Kvale & Brinkmann 2014:15). Vid transkribering av intervjumaterialet återgavs intervjuerna ordagrant i text. Samtliga ljudinspelningar var av god kvalitet vilket medför att jag inte behövt dra egna slutsatser eller gissa mig till vad som sägs i vissa sekvenser av intervjuerna. Skratt och längre pauser har också inkluderats i transkriberingarna, detta torde också bidra till ökad reliabilitet (Kvale & Brinkmann 2014:224ff.).

5. Konstruktioner av otillbörliga relationer i policy

I följande kapitel presenteras resultat av analysen av dokumenten: Kriminalvårdens etiska kod (2015), Riktlinjer avseende otillbörliga relationer mellan medarbetare och klienter (2012b) samt Personlig men inte privat, ett arbetsplatsmaterial för arbetet mot otillbörliga relationer (2012a).

5.1 Problemdefinitioner och orsaker

Kriminalvården kan ses som en anspråksformerare och det är genom riktlinjer och policydokument som anspråksformeraren definierar problemen med otillbörliga relationer som en del i det sociala problemarbetet (Loseke 2003:15f.).

5.1.1 Den gränslösa kriminalvårdaren

I likhet med Crawley (2003) definieras otillbörliga relationer som ett säkerhetsproblem till följd av bristande gränssättning hos medarbetare, både i Kriminalvårdens riktlinjer och i arbetsplatsmaterialet. Med detta menas att kriminalvårdare som ingår otillbörliga relationer blivit mer privat än personlig i sin relation till den intagna och därmed tappat det professionella förhållningssättet (Kriminalvården 2012b:3; Kriminalvården 2012a:3). Vad som menas med personlig men inte privat, definieras däremot inte närmare. Problemen med otillbörliga relationer beskrivs av Kriminalvården själva som en följd av oprofessionella medarbetare med bristande gränssättning. Detta kan tolkas som att kriminalvårdare som ingår dessa typer av relationer gör ett aktivt handlande. Samtidigt antyds i dessa dokument att det kan ske både medvetet och omedvetet.

5.1.2 Den manipulativa intagna

Andra orsaker som också tas upp är manipulerande intagna samt kriminalvårdare som har stora personliga problem, vilket kan utgöra risker för att ingå otillbörliga relationer (Kriminalvården 2012b:3f.). Detta går i linje med tidigare internationell forskning, vilken menar att otillbörliga relationer orsakas av manipulativa intagna, som också är bra på att urskilja om en kriminalvårdare har personliga problem (Worley et al., 2003:188f.).

I Kriminalvårdens etiska kod definieras eller nämns inte otillbörliga relationer alls. Syftet med Kriminalvårdens etiska kod är att ”göra det lätt att göra rätt”, samt vara till hjälp för att kunna omsätta värdegrunden i praktiken (Kriminalvården 2015:4). Kriminalvårdens värdegrund

består av den statliga värdegrunden som är gemensam för att statlig verksamhet och utgår från principerna: demokrati, legalitet, objektivitet, fri åsiktsbildning, respekt för lika värde, frihet och värdighet samt effektivitet och service. Kriminalvården har också lyft fram fyra principer till som är särskilt relevanta för just Kriminalvården, dessa är: klientnära – personligt men inte privat, professionellt – kunskap och tydliga värderingar, rättssäkert – korrekt och förutsägbart samt pålitligt – samhällsskydd och säkerhet (Kriminalvården 2015:5).

5.2 Konsekvenser och risker

De risker som enligt Kriminalvårdens dokument är förbundna med problemet handlar dels om säkerhet, dels om förtroendet för myndigheten. Det beskrivs även handla om en lojalitetsförskjutning då kriminalvårdaren inte längre är lojal med varken myndigheten eller sina kollegor.

5.2.1 Säkerhetsrisk

Det framgår av arbetsplatsmaterialet att otillbörliga relationer alltid innebär en säkerhetsrisk och att det kan leda till att både intagna och personal blir utsatta för våld, att rutiner inte följs, att yttranden till domstolar blir partiska samt skapar möjlighet till rymning. Det innebär också en risk att intagna kan få tillgång till sekretessbelagd information, exempelvis om andra intagna eller om olika taktiska planeringar (Kriminalvården 2012a:3). Det beskrivs även att intagna ofta vill framstå som duktiga, kompetenta och attraktiva inför kriminalvårdarna för att skapa beundran. Intagna beskrivs som manipulativa och liksom internationell forskning kan de intagna enkelt se om en kriminalvårdare inte är en del av övriga kriminalvårdares gemenskap, och kan då erbjuda den personen deras gemenskap istället (Worley et al., 2003:188f.). Här beskrivs det finnas en risk att kriminalvårdaren blir indragen och snärjd i en otillbörlig relation. I arbetsplatsmaterialet framgår att 50 procent eller mer av Kriminalvårdens intagna har personlighetsstörning och att 30 procent beräknas ha antisocial personlighetsstörning, även kallat psykopati (Kriminalvården 2012a:6). Dessa intagna projicerar ofta sin problematik på andra då det kan kännas svårt att utmana egna känslor av maktlöshet, ångest och depression, vilket är vanligt förekommande känslor i den totala institutionen (Crawley 2003:415). Det beskrivs att intagna då kan försöka sexualisera kontakten, få den mer privat eller att skapa rädsla för att på så sätt uppnå ett maktöverläge. Risken med detta är om kriminalvårdare känner sig uppskattad som människa eller inte orkar stå emot manipulationerna, istället för att inse att det är en del av den intagnas problematik. Med detta

ökar alltså risken för kriminalvårdare att ingå otillbörliga relationer med manipulativa intagna (Kriminalvården 2012a:6). Här konstrueras intagna som manipulativa, farliga och med uppsåt att skada, vilket enligt Loseke är hur man konstruerar förövare för ett socialt problem. Kriminalvårdare som ingår dessa relationer beskrivs snarare som ett offer på så sätt att denne blir manipulerad av den farliga intagna som har för avsikt att få ut sekretessbelagd information eller andra fördelar (Loseke 2003:83; Worley et al., 2003:192f.). Dessa konstruktioner bidrar till att man som åhörare ska känna sympati för kriminalvårdaren och förakta den intagna (Loseke 2003:82ff.).

Grupper eller individer som håller sig för sig själva beskrivs som en risk då dessa kan tänkas utveckla egna normer och informella regler. Det kan handla om kriminalvårdare som inte följer säkerhetskraven så noga, har en för hård attityd mot intagna, blir för mycket kompis med intagna och tror på att de är oskyldigt dömda eller till och med flirtar med intagna (Kriminalvården 2012a:4). Risken för otillbörliga relationer finns även utanför arbetstid. Man kan som kriminalvårdare stöta på intagna som är på permission eller före detta intagna som är frigivna. Av materialet framgår att man kan ha svårare att hålla sig professionell när man är utanför arbetet, men att samma regler för professionalitet gentemot intagna gäller såväl arbetstid som på fritiden (Kriminalvården 2012a:7). Således ställs krav på yrkesrollen och dess känsleregler även utanför arbetstid. I materialet nämns också kort manipulerade medarbetare som riskfaktor. Att man bör vara observant och misstänksam när en kollega pratar särskilt varmt om en viss intagen och att detta bör lyftas och diskuteras (Kriminalvården 2012a:7; Kriminalvården 2012b:3f.).

5.2.2 Lojalitet och makt

I arbetsplatsmaterialet framgår att maktförhållandet mellan intagna och medarbetare ska vara på rätt sätt. De intagna är i ett maktunderläge och kriminalvårdarna är i ett maktöverläge. Detta maktförhållande kan intagna vilja ändra på och ett sätt är genom att skapa privata relationer för att sedan ta ut fördelarna av denna maktförändring, exempelvis genom tjänster, fördelar, sexuell kontakt eller mer privat intimitet (Kriminalvården 2012a:5). Detta kan förstås utifrån Goffmans beskrivning av makt i den totala institutionen, vilken menar att intagna är underlägsna kriminalvårdarna och strävar efter att få fördelar (Goffman 2012:42f.). Här definieras alltså otillbörliga relationer snarare som en följd av en maktförskjutning, där

klyftan mellan kriminalvårdare och intagna minskat och makten gått från kriminalvårdaren till den intagna.

En tyst organisation är också en riskfaktor, vilket handlar om att man som kriminalvårdare skyddar sin egen position vilket kan leda till att man inte berättar om sina egna, eller andras, misstag samt att kriminalvårdare känner en bristande lojalitet med Kriminalvårdens värderingar. Här konstrueras snarare kriminalvårdaren som förövaren då denne inte längre känner lojalitet med myndigheten (Loseke 2003:83). I materialet framgår att ett öppet klimat ska eftersträvas på arbetsplatserna där problematik inte ska tystas ner, utan snarare diskuteras och bidra till lärande och rättelse (Kriminalvården 2012a:4f.). Dock visar tidigare forskning att otillbörliga relationer är tabubelagt och skamfyllt att prata om (Marquart et al. 2001:898).

Medarbetare inom Kriminalvården har en lojalitetsplikt gentemot arbetsgivaren. Detta innebär att kriminalvårdare ska ha hög integritet både i arbetet och privat, men också att man aldrig agerar på ett sätt som kan skada eller försvåra verksamheten. En risk med detta är användandet av sociala medier, där gränsen mellan det privata och professionella kan komma att suddas ut. Dock finns inga styrande dokument kring användandet av sociala medier (Kriminalvården 2015:10). I arbetsplatsmaterialet beskrivs även att otillbörliga relationer skapar komplicerade situationer vilka kan utgöra en allvarlig förtroendekris för Kriminalvården (Kriminalvården 2012a:3). Även i Kriminalvårdens etiska kod lyfts riskerna med att allmänhetens förtroende för Kriminalvården skadas (Kriminalvården 2015:7).

5.3 Lösningar

De lösningar på problemen med otillbörliga relationer som beskrivs i dokumenten handlar dels om att skapa en medvetenhet om detta inom Kriminalvården, dels om hur myndigheten på bästa sätt bör hantera problematiken.

5.3.1 Kommunikation

I policy beskrivs att man bör kommunicera om professionellt förhållningssätt i arbetet och på fritiden, såväl i grupp som individuellt. Av riktlinjerna framkommer också att rekrytering är en förebyggande insats, exempelvis genom att ha tydliga kravspecifikationer vid rekrytering och att man bedömer individens gränssättningsförmåga avseende otillbörliga relationer (Kriminalvården 2012b:5). Dock beskrivs inte hur detta rent praktiskt ska göras. Man bör

enligt riktlinjerna också vid behov använda sig av medarbetarhandledning samt se till att rutiner och regler kring otillbörliga relationer finns på arbetsplatsen. I arbetsplatsmaterialet beskrivs också Kriminalvårdens förebyggande arbete bland annat i form utav: bra rekrytering – bra medarbetare, bra grundutbildning, god och nära arbetsledning som har uppmärksamhet på problemet, stöd i risksituationer, tillgång till medarbetarhandledning, fortlöpande bra arbetsplatssamtal och dialog, diskussioner på APT eller andra lokala möten, t.ex. morgonmöte, disciplinära och arbetsrättsliga åtgärder, om något kommit så långt (Kriminalvården 2012a:8). Således är det främst chefer som tillskrivs rollen att åtgärda problemet i vad Loseke kallar det prognostiska ramverket (Loseke 2003:97f.).

Något som tydligt lyfts fram i riktlinjerna är vikten av att som kriminalvårdare känna att man kan ta upp frågor om otillbörliga relationer när behovet finns samt att man kontinuerligt ska diskutera sådana frågor (Kriminalvården 2012b:4). Kriminalvårdare bör vara observanta på kollegor och exempel på varningssignaler är när kollega fjärmar sig från arbetsgruppen, verkar ha lojalitetsförskjutningar, är ovanligt engagerad i ett klientärende, umgås med den intagna på udda tidpunkter och på avskilda platser. Något som här understryks är att chefen ofta är den som sist får reda på när något har hänt, och att man som kriminalvårdare bör så tidigt som möjligt meddela sin chef, om misstanke finns. Om en kriminalvårdare ertappas på bar gärning ska chefen bedöma skador och konsekvenser av den otillbörliga relationen, överväga omedelbara åtgärder, samtala med inblandad person samt påbörja en utredning.

I arbetsplatsmaterialet står att det är viktigt att introducera vikarier rätt, att ta upp frågan kring risker med att inleda otillbörliga relationer, eftersom det som kan vara ett oskyldigt beteende i samhället i övrigt, kanske inte är det inom Kriminalvården. Nyanställda kriminalvårdare bör också få handledning eftersom det kan vara svårt som nyanställd att veta vilka situationer som är olämpliga (Kriminalvården 2012a:12). Här konstrueras nyanställda vikarier som en riskgrupp vilken kan tänkas ingå en otillbörlig relation. Detta handlar också om att lära ut de känsleregler som råder på arbetsplatsen (Hochschild 2012:83f.). Något mer situationella förebyggande åtgärder beskrivs som lokaler för samtalsrum, vilket handlar om att skapa strukturer för att enskilda möten med intagna ska ske på ett korrekt och lämpligt sätt. De samtalsrum som används bör ha fönster mot gemensamma utrymmen för att på så sätt undvika ensamarbete med intagna. Enskilda samtal bör inte ske i den intagnas cell (Kriminalvården 2012a:11). Medarbetares klädsel och smink är en riskfaktor som handlar om att medarbetare endast får använda tjänstedräkten på korrekt sätt. Används inte tjänstedräkt

ska klädsel vara neutral och förtroendeingivande, vilket också gäller sminkning (Kriminalvården 2012a:11). Detta är en intressant del av de identifierade riskfaktorerna för otillbörliga relationer. Här konstrueras den typ av kriminalvårdare som kan tänkas ingå en otillbörlig relation som en kvinna som måste tänka på hur hon klär sig och sminkar sig.

5.3.2 Problemhantering

När en otillbörlig relation uppdagats eller misstänks så tillsätts en utredning för att ta reda på vad som har hänt och vilka konsekvenser det fått. Utredningen av otillbörliga relationen bör, enligt riktlinjerna, genomföras av någon utanför det aktuella verksamhetsstället för att minimera risken för lojalitetskonflikter. Utredningen ska innehålla förslag på åtgärd samt om medarbetaren som ingått i den otillbörliga relationen ska anmälas till personalansvarsnämnden, PAN, eller inte. Om medarbetaren inte väljer att avsluta sin anställning när något sådant har hänt, blir personen vanligen föremål för PAN. Enligt Kriminalvårdens riktlinjer ska resultatet av utredningen vara offentligt och man bör prata om incidenten öppet för att på så sätt sprida kunskap och undvika att det händer igen. Det framgår också att det är av vikt att de personer som varit inblandade också blir offentligt, för att på så sätt minska ryktesspridning (Kriminalvården 2012b:7). Det understryks dock att offentligheten kan begränsas beroende på vad det är för typ av utredning som föreligger, exempelvis om ärendet gått till PAN eller blivit polisanmält. Åtgärder som kan komma att bli aktuella vid incident är omplacering av medarbetare och intagen, anmälan till PAN som utreder om ärendet kan tänkas ligga till grund för uppsägning eller polisanmälan. I sällsynta fall kan anmälan till Socialstyrelsen göras för att pröva fortsatt legitimation (Kriminalvården 2012b:8). Konsekvenser för den intagna kan handla om destruktivt behandlingsarbete och på så vis verka kontraproduktivt där den intagna får ökad misstanke mot personalen. Detta kan leda till en ökning av återfall i brott eftersom ett destruktivt beteende förstärks. Andra konsekvenser av otillbörliga relationer är att den intagnas egen säkerhet riskeras och en förflyttning av den intagna kan bli aktuell (Kriminalvården 2012b:8).

Sammanfattningsvis är ett bra ledarskap, en trygg personalgrupp och utbildning i förhållningssätt enligt Kriminalvården faktorer som minskar risken för otillbörliga relationer. Man bör också ta tag i känsliga frågeställningar. Frågan om otillbörliga relationer kan väcka starka känslor, men om ingen lyfter frågan kan osunda förhållningssätt fortsätta och kanske till och med förvärras (Kriminalvården 2012a:13f.).

6. Konstruktioner av otillbörliga relationer i praktiken

I följande kapitel presenteras resultat av analysen av intervjuer med kriminalvårdare och kriminalvårdsinspektörer. Materialet har analyserats utifrån teoretiskt genererade koder som total institution, problemdefinitioner, orsaker, risker och lösningar, men även empiriskt genererade koder som ryktesspridning, kärleksrelationen och pistolrelationen. Följande kapitel kommer att presenteras utifrån problemdefinitioner och orsaker, konsekvenser och risker samt lösningar.

6.1 Problemdefinitioner och orsaker

De problemdefinitioner och orsaker av otillbörliga relationer som konstrueras av kriminalvårdarna och kriminalvårdsinspektörerna presenteras utifrån kärleksrelationen, vänskapsrelationen, den personliga gränsen samt strukturer som vidmakthåller otillbörligt handlande.

6.1.1 Kärleksrelationen

Inledningsvis definieras otillbörliga relationer främst som en kärleksrelation mellan en kvinnlig kriminalvårdare och en manlig intagen. I samtliga intervjuer konstruerades dessa som unga kvinnliga sommarvikarier och manliga manipulativa intagna. Detta beskrivs i följande citat:

När jag tänker på otillbörliga relationer, så, ja man matas ju hela tiden med det här att när man börjar som ny sommarvikarie, att ”det är alltid någon av tjejerna som blir kär” och att man pratar mycket om det här att ”förr eller senare åker någon dit...”. Jag kan säga i alla fall att när jag började så fick man höra det från alla möjliga håll. Ja men ”akta er” och ”dom är väldigt manipulativa” och ”det är nästan alltid nån sommarvikarie som åker dit” (Alma, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

I samtliga intervjuer beskrivs unga kvinnliga sommarvikarier vara en riskgrupp för otillbörliga relationer. Detta går i linje med tidigare forskning som också visar att man ofta tenderar att fokusera på just kärleksrelationen mellan kvinnlig personal och manlig påverkare (Brå 2014:71). Respondenterna menar att liten arbetslivserfarenhet, en naiv inställning till jobbet och svårigheter att hantera de rådande känsloreglerna gör kvinnliga sommarvikarier till riskgrupp. Det går även i linje med hur Kriminalvården konstruerar otillbörliga relationer i policy (Kriminalvården 2012a:12). Problemet med att främst fokusera på kärleksrelationer

som otillbörliga relationer, innebär att man kan gå miste om andra typer av otillbörliga relationer som exempelvis vänskapsrelationer (Brå 2014:94f.).

6.1.2 Vänskapsrelationen

Allt eftersom intervjuerna fortlöpte växte dock en annan bild av otillbörliga relationer fram. Dels att det också kan handla om vänskapsrelationer, dels att det inte behöver vara kvinnlig kriminalvårdare och manlig intagen. Detta beskrivs i följande citat:

Ja precis, personlig men inte privat, så är det... Problemet med det här pratet om otillbörliga relationer är väl att man jämt pratar om kvinnliga anställda och manliga intagna... Och det är väl kanske för att största delen som sitter inne är män. Men man pratar aldrig om det åt andra hållet... (Gunnar, kriminalvårdare, fokusgrupp 4)

Det kan ju vara mellan en manlig vårdare och en manlig klient också, bara att man har en mer vänskaplig relation. (Amie, kriminalvårdare, fokusgrupp 4)

Jag tycker ju också att man behöver tänka, så att man inte bara snöar in på att det är en kvinnlig vårdare och manlig klient. Och liksom, bara för det är ju inte dom manliga vårdarna fredade. Det kanske inte handlar om en kärleksrelation då, utan snarare på ett annat plan. (Lena, kriminalvårdsinspektör)

Som kan ses i de två senare citatet ovan, konstrueras vänskapsrelationer till skillnad från kärleksrelationer, ofta utifrån manlig kriminalvårdare och manlig klient. Som tidigare forskning även visar så är vänskapsrelationer en vanligare förekommande typ av otillbörlig relation (Brå 2014:94f.). Rena korruptionsrelationer framkom också, vilka ofta handlade om kriminalvårdare som smugglat in vapen till intagen. I samtliga grupper togs exempel upp från ett känt fall där en kriminalvårdare tagit in ett vapen till en intagen, vilket resulterade i rymning. Dessa ”pistolrelationer” konstruerades utifrån manlig kriminalvårdare och manlig intagen, vilket även visats i tidigare forskning om korruption inom myndigheter (Brå 2014). Respondenterna talade också om så kallad vardagskorruption, eller som Brå (2016) definierar det, bagatellartade erbjudanden, där vissa intagna kontinuerligt ges fördelar som andra inte får, medvetet eller omedvetet. Detta behöver heller inte vara otillåtet, utan ingår snarare i rollen som kriminalvårdare. En bild av att man inte alltid kan behandla alla intagna lika framkom.

6.1.3 Den personliga gränsen

Samtliga kriminalvårdare saknar tydliga riktlinjer för hur man ska vara i sin yrkesroll. Det finns inga tydliga definitioner av personligt men inte privat, utan det beskrivs vara något som

är upp till var och en, så länge det inte går över gränsen. Det är dock ingen av respondenterna som egentligen vet var den gränsen går. Detta tar samtliga kriminalvårdare upp som ett problem. Det finns inga formella regler som talar om för vårdarna *hur* de ska bete sig i sin yrkesroll. På grundutbildningen och introduktion för arbete i anstalt återkommer utbildare hela tiden till begreppet personlig men inte privat, men det finns ingen tydlig definition av vad som är privat. Vad som är privat verkar vara upp till var och en, det handlar således om var man själv väljer att dra gränsen. David och Jack förklarar:

Ja men en gräns är ju att jag kan berätta att jag har tre barn till en klient. Men jag vill inte säga åldern på dom. Där går min gräns. Men din gräns kanske går vid att du berättar att dom är ett, två och tre år gamla (David, kriminalvårdare, fokusgrupp 3)

På grundutbildningen så är dom [personalutbildare] väldigt luddiga, dom använder ju det här begreppet personlig men inte privat. Men samtidigt säger dom ju att du ska gå efter din egen person och sätta gränser som känns bra för dig. Så det faller hela tiden tillbaka på hur är jag som person? Vad klarar jag av? Så jag tror det helt enkelt handlar om vem du är. (Jack, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

Detta upplever kriminalvårdarna vara ett problem eftersom gränsen för vad som är okej och inte okej snarare blir en subjektiv känsla än en formell regel. Alltså ställer myndigheten krav på kriminalvårdare att bete sig på ett visst sätt i yrkesrollen, utan att egentligen uttrycka på vilket sätt. Dessutom står i arbetsplatsmaterialet att kriminalvårdare ska veta var den gränsen mellan personligt och privat går, eftersom det är en risk att relationen mellan medarbetare och intagen annars blir otillbörlig (Kriminalvården 2012a:3). Således verkar detta inte vara något som stämmer i praktiken. Det handlar om informella känsloregler som kontrolleras av arbetsgivaren men som lärs ut av kollegor och där ens egen avvägning spelar stor roll. Känsloregler som heller inte är definierade i policy och riktlinjer (Hochschild 2012:83f.). Detta kan tyckas lite motsägelsefullt, att å ena sidan är det upp till var och en att känna var sin egen gräns går, å andra sidan är det arbetsgivaren som bedömer när det gått över gränsen. Bengt beskriver:

Nej men hur vet jag vad som är otillbörligt då? Vem beslutar om det är otillbörligt? Är det Kriminalvården som gör det eller är det jag som gör det eller? Om jag då har en viss relation med en intagen, men jag tycker inte att den är otillbörlig, men gör Kriminalvården det, då är ju dom domare och jury o allting på en gång. Och då är det ju bara att dom säger det ”du har en otillbörlig relation”. Du kan ju säga upp vem som helst på det då. Eftersom ingen vet vad det innebär. (Bengt, kriminalvårdare, fokusgrupp 3)

Som illustreras i citatet ovan skapar denna tvetydighet en osäkerhet hos kriminalvårdarna. Samtliga kriminalvårdsinspektörer håller också med om att personlig men inte privat är ett luddigt begrepp. Som nämnt tidigare definieras inte heller detta begrepp i Kriminalvårdens egna dokument och riktlinjer. Detta kan leda till att man som kriminalvårdare inte är medveten om när en relation utvecklas till något otillbörligt:

En del drar ju gränsen väldigt tidigt, alltså direkt. Andra kanske drar gränsen längre och en del kanske inte förstår att gränsen är nådd förrän det är för sent. Alltså det är ju där man tänker att man får stötta sin kollega, för det är ju inte alltid man ser själv liksom... (Linn, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

Som beskrivs i citatet ovan är det svårt att veta var den yttersta gränsen går och det är inte alltid att kriminalvårdaren själv uppfattar att den gått över gränsen. En beskrivning respondenterna ger för när en relation gått över gränsen är när en intagen får en hållhake på en kriminalvårdare. Med hållhake menas att en intagen fått reda på något privat om kriminalvårdaren, eller att kriminalvårdaren gjort ett misstag som den intagna vet om, vilket sedan kan användas mot kriminalvårdaren i syfte att få fördelar. Denna beskrivning återkom i samtliga intervjuer och speglar en konstruktion av intagna som manipulativa förövare. Detta kan kopplas till det Worley et al. beskriver som utnyttjare, vilka manipulerar kriminalvårdare i syfte att utnyttja denne till sin egen fördel. Som beskrivs i den internationella forskningen är det inte ovanligt att en intagen försöker få en hållhake på kriminalvårdare för att sedan genom hot utnyttja personen vidare (Worley et al., 2003:182). Här konstrueras de intagna som förövare, vilka med uppsåt försöker inleda otillbörliga relationer med kriminalvårdare för egen vinning. Dessa konstruktioner medför att man bör känna förakt mot intagna (Loseke 2003:83).

De orsaker till otillbörliga relationer som beskrivs i intervjuerna är att en kvinnlig kriminalvårdare som ingår en kärleksrelation med en intagen saknar uppskattning på annat håll och har dålig självkänsla, eller på andra sätt har problem i livet. Detta menar respondenterna bidrar till att man som kvinnlig kriminalvårdare faller för de komplimanger som klienterna ger och känner sig uppskattad hos dessa. Som tidigare forskning visat, inleds ofta otillbörliga relationer med att den intagna ger komplimanger eller bekräftar kriminalvårdaren (Brå 2014:44f.). Samtidigt har respondenterna svårt att se vad

kriminalvårdare som ingår otillbörliga relationer har att vinna på det. Detta diskuteras i en fokusgrupp:

Men tjejen vinner väl uppskattning och kärlek och att bli sedd. Det är väl det jag kan tänka mig... (Alma, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

Man kanske inte får så himla mycket uppskattning privat. Så kommer man in här, 90 killar som väller komplimanger över dig (Frida, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

Fast man förlorar ju en hel arbetsgrupp! (Linn, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

Ja jag har fortfarande svårt att se den här vinningen för den personalen. Alltså du har *allt* att förlora! Ingenting att vinna! (Jack, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

Diskussionen i fokusgruppen som illustreras ovan återkom i flera gruppintervjuer. Respondenterna kan komma på flera orsaker till att en kriminalvårdare inleder något otillbörligt, de kan se intagnas vinning i det, men de har svårt att se kriminalvårdarens vinning i en otillbörlig relation. Samtidigt framträder en dömande bild av kriminalvårdare som ingår i något otillbörligt, att de förlorar sina kollegor, tappar ansiktet men också att de riskerar sin framtida yrkeskarriär. Här konstrueras också kvinnliga kriminalvårdare som ingår en otillbörlig relation som aktivt agerande och någon som bör överväga dess för- och nackdelar. Som beskrivs i citaten ovan finns en dömande kultur bland kriminalvårdare, där den som ingått i en otillbörlig relation stämplas som förlorare. Även tidigare forskning visar att personal som handlat otillbörligt har mycket att förlora (Brå 2014:107). Respondenterna menar att de intagna inte har något att förlora på att försöka, däremot allt att vinna. De intagna befinner sig i en svår situation, avskärmade från verkliga livet och därför försöker de skapa relationer med kriminalvårdarna eftersom det skulle kunna vara till deras fördel. Som Goffman beskriver så kan de intagna bli besatta av så kallade belöningar, saker som påminner dem om livet utanför murarna (Goffman 2012:42f.). På samma sätt beskrivs otillbörliga relationer vara något som de intagna försöker etablera för att underlätta sin tid på anstalt. Även här framkommer dock bilden av att det bara är människor och att känslor kan uppstå. Att vem som helst kan bli kär, samt att inleda en otillbörlig relation kan hända vem som helst. En kriminalvårdsinspektör beskriver:

Jag tror ju inte den personen [kriminalvårdaren] går och tänker att det ska bli såhär. Att den är öppen för det. Utan jag tror bara att det händer. För det är människor! Och dom här, våra intagna, är ju också bara människor! (Lena, kriminalvårdsinspektör)

I citatet ovan konstrueras istället otillbörliga relationer som något allmänmänskligt som kan hända vem som helst, eftersom det grundas i känslor. Här bortser man helt från agentskap och vem som anses vara offer och förövare, och menar snarare att otillbörliga relationer är något som kan uppstå och därmed svårt att förebygga.

6.1.4 Strukturer vidmakthåller otillbörligt handlande

En annan intressant diskussion som uppstod i åtminstone två av fokusgruppsintervjuerna handlade om att anstalten i sig kontinuerligt handlar otillbörligt gentemot de intagna. Detta handlar främst om att vissa intagna får fördelar på bekostnad av andra. Ett tydligt exempel som togs upp handlar om de intagnas sysselsättning. Respondenterna menar att när vissa intagna, som har varit på anstalten tidigare, kommer tillbaka för en ny verkställighet får gå före i kön till vissa jobb. Exempelvis om en intagen tidigare varit i anstaltens snickeri och arbetsledaren minns den intagna som duktig, så får den intagna komma till snickeriet direkt. Detta trots att andra intagna står före i kön. Alma ger ett annat exempel:

Ja som N.N [en klient] som har varit här innan, han vet ju exakt *hur* han ska prata och *vem* han ska prata med för att få som han vill! Jag tänker på då när en annan klient ville flytta till ett nytt rum och skickade en hemställan till VB [vakthavande befäl] om detta, och han fick avslag direkt. Sen kommer N.N tre dagar senare och lämnar en hemställan om samma sak, så jag säger ”nej du behöver inte lämna in den för en annan klient fick precis avslag”. Då svarade han ”ja men det handlar om vem man ger den till”. Så fick han den *GODKÄND!* (Alma, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

Detta diskuteras vidare i fokusgruppen och de menar att anstalten, eller viss personal, eventuellt handlar medvetet otillbörligt på detta sätt, exempelvis för att man vill behålla lugnet på en avdelning eller för att man vill ha vissa intagna på vissa positioner. Detta ger dels en bild av att de intagna är manipulativa som lyckas lindra personal runt fingret, dels att anstalten, eller viss personal, utnyttjar sin makt för att placera intagna där de gör mest nytta. Således konstruerar kriminalvårdarna även annan personal inom Kriminalvården som förövare och någon som bör fördömas. Respondenterna menar att detta grundas i ett givande och tagande. Om anstalten beviljar den här personen en viss anhållan, så kommer anstalten i längden att tjäna på det i form av exempelvis en stark ledare som kan hålla avdelningen lugn.

Sammanfattningsvis konstrueras orsaker till otillbörliga relationer av respondenterna dels utifrån att det är kvinnliga vikarier som blir manipulerade av de intagna, dels som något allmänmänskligt som kan hända vem som helst, men även att anstalten kontinuerligt handlar

otillbörligt, medvetet eller omedvetet. Som även redogjorts för ovan ser man tydliga skiftningar i vem som anses vara förövare och vem som anses vara offer för otillbörliga relationer.

6.2 Konsekvenser och risker

Risker med otillbörliga relationer återkommer i samtliga intervjuer som främst en säkerhetsrisk. Detta ligger i linje med Kriminalvårdens policy samt den internationella forskningen om otillbörliga relationer i anstalt (Worley et al., 2003:179). Intagna kan få reda på sekretessbelagd information, både om andra intagna men även om personalen och rutiner. Såväl den inblandade kriminalvårdaren och den intagna som övriga intagna och kriminalvårdares säkerhet sätts på spel. Otillbörliga relationer kan få långtgående konsekvenser i form av hot, våld och rymning, vilket även kan påverka allmänheten.

6.2.1 Lojalitet och makt

Risker i form av lojalitetförskjutning och fel maktfördelning är något som tas upp i samtliga intervjuer. Kriminalvårdare och intagna beskrivs vara i två olika lag, där man inte ska beblanda sig i motståndarnas lag. Detta ligger i linje med såväl tidigare forskning som teori om totala institutioner (Worley et al., 2003; Goffman 2012). Ingår man som kriminalvårdare i en otillbörlig relation med en intagen så har man gått över till fel sida, vilket skapar oro och misstänksamhet i båda lagen. Detta diskuteras i en fokusgrupp:

Jag tänker att har du bekräftelsebehov med en intagen, då är du inte en i personalgruppen, då är du utanför och då söker du tröst någon annanstans.
(David, kriminalvårdare, fokusgrupp 3)

Ja men det är ju den viktigaste punkten. Att vi har ordning här och att vi är mot dom. Nej men liksom att vi är en grupp och dom är en grupp. Börjar vi mixa dom grupperna ihop, ja då blir det nog lite konstigt... (Bengt, kriminalvårdare, fokusgrupp 3)

Ja vi pratar ju mycket om att vi ska ta bort ”vi och dom”, men på nåt sätt måste det ju finnas kvar. (Jonas, kriminalvårdare, fokusgrupp 3)

Detta kan förstås utifrån teorin om totala institutioner, vilken menar att det finns ett vi mot dom-tänk i totala institutioner. Det är en klyfta mellan kriminalvårdare och intagna, ett tydligt maktförhållande (Goffman 2012:16). Detta illustreras även i följande citat:

Vi sitter ju också i en maktposition. Det är ju därför det också är så farligt! För vi har makten, och dom intagna... ja, det är en snedfördelning! Det är det inte på utsidan. Där är man ju jämbördig om man möts på stan. Men här är det så tydliga roller och maktstrukturen är så tydlig! (Lena, kriminalvårdsinspektör)

Ja men det är ju maktförhållandet. Dom [klienterna] är ju helt utlämnade, vi har ju makt över dom. Alltså det är ju en väldigt snedfördelad makt. Och dom kan ju dra nytta av vår makt om vi skulle bli intresserade av någon. För vi har ju möjligheten att ta eller ge fördelar. (Ulrika, kriminalvårdare, fokusgrupp 4)

Respondenterna ovan beskriver maktförhållandet i Kriminalvården, liksom Goffman, att kriminalvårdarna sitter på all makt i en överlägsen position och de intagna är utlämnade i en underlägsen position. Detta bidrar till att intagna vill etablera relationer med kriminalvårdare, för att på så sätt kunna få olika fördelar som de inte kan tillgodose på annat sätt med tanke på sin underlägsna position. Om makten mellan intagna och personal ändras, etableras dels en risk att säkerheten äventyras, men även att otillbörliga relationer inleds.

6.2.2 Oro i arbetsgruppen

När dessa grupper blandas med varandra, i form av otillbörliga relationer, följer inte enbart säkerhetsmässiga konsekvenser. Respondenterna menar att detta även skapar en otrygghet och oro i arbetsgruppen, eftersom förtroendet till kollegan skadas. En viktig grund i arbetet i anstalt är att ha en trygg och stabil arbetsgrupp, således kan detta leda till stora konsekvenser. Många kriminalvårdare uttrycker en oro över vad kollegan kan ha delat med sig av för information om denne till den intagna. Även om den intagna flyttas till en annan anstalt finns oron fortfarande kvar, eftersom man inte vet vad den intagna i sin tur har delat med sig av till övriga intagna på anstalten.

Ja det är ju det att det stör ju hela tiden arbetsordningen. Det vill säga, det vi jobbat upp, varje gång något sådant här händer så kraschar det ju. Varje gång det har hänt så känner ju sig folk svikna, kränkta och dom mår dåligt av det här. Det blir liksom en förändring i gruppen varje gång det händer... Misstänksamhet. (Peter, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

Ja det är klart att det kan hända... Men jag hade nog känt att hmm, hur länge har det pågått? Vad vet klienten om oss? Vad har den personen sagt om oss? Ja men förstår du vad jag menar? Hur länge har det pågått liksom, hur länge har jag varit blåst egentligen!? (Jack, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

Som citaten ovan visar så känner sig kollegor svikna och oroliga efter att en otillbörlig relation mellan en kollega och intagen uppdragats, vilket går i linje med resultat från tidigare studie om otillbörliga relationer (Brå 2014:110f.). Detta kan grundas i att kriminalvårdarens personliga integritet äventyras, vilket i denna specifika kontext, även innebär en säkerhetsrisk för kollegorna (Worley et al. 2003:179).

Sen kan man också kanske konstatera att personen inte har någon relation, vi jobbar väldigt långa arbetspass, till slut är det här ditt liv, du är här kanske tolv timmar om dagen. Så det är liksom, man saknar någon form av stabilitet i livet liksom. Man har inget förhållande ute liksom, sen kan det också spela in. (Anders, kriminalvårdare, fokusgrupp 1)

Man arbetar i team, man jobbar långa pass tillsammans, man kanske jobbar från 7-19, man jobbar väldigt nära sina arbetskamrater. Då gäller det ju också att ha det ganska så trevligt till exempel. Man kanske lagar mat ihop eller så. Och det vill vi ju! Att personal ska tycka att det är roligt att vara på jobbet. Och att dom umgås. Men kanske inte vill att dom ska vara som i det privata, utan fortfarande hålla yrkesrollen, att dom står i en tjänstedräkt och de ska ändå representera kriminalvården. (Lena, kriminalvårdsinspektör)

En annan orsak till att otillbörliga relationer uppstår beskrivs vara kriminalvårdarnas långa arbetspass i den totala institutionen. Många av kriminalvårdarnas arbetspass är upp till tolv timmar långa, de spenderar i princip all sin vakna tid med de intagna, avskärmade från den riktiga världen. Detta kan leda till att den totala institutionen också blir kriminalvårdarnas hela värld, tillsammans med de intagna och att kriminalvårdarna följer den totala institutionens sociala ordning snarare än den sociala ordning som kriminalvårdarna vanligtvis följer utanför murarna (Goffman 2012:18). Kriminalvårdarna menar att om man exempelvis inte har en partnerrelation på utsidan, i det verkliga samhället, så kanske man istället finner det på insidan. Detta torde göra yrkesrollen än mer komplex och svårigheten att arbeta djupt relationellt men samtidigt inte utveckla allt för positiva känslor blir tydlig. Detta skulle kunna innebära att kriminalvårdarens djupa emotionella agerande leder till emotiv dissonans, där denne tappar kontakten med de känslor den egentligen har och istället faller för en intagen (Hochschild 2012:90ff.). Kriminalvårdsinspektören menar att man uppmuntrar kriminalvårdare att ha roligt på arbetet, men samtidigt finns tydliga känsloregler för *hur* roligt de får ha (Hochschild 2012:57).

6.2.3 Den tysta organisationen

Till följd av otillbörliga relationer på anstalten skapas även många rykten. Rykten skapas och sprids snabbt i den slutna miljön, vilket späder på den oro och otrygghet som kriminalvårdarna känner. Detta menar kriminalvårdarna handlar om att det är tabubelagt och skamfyllt att tala om otillbörliga relationer. Samtliga kriminalvårdare som deltagit i studien menar att ledningen aldrig berättar något om vad som hänt, varken varför den berörda kollegan avslutat sin anställning eller varför den intagna blivit förflyttad till annan anstalt. Denna tysta organisation bidrar till att kriminalvårdarna skapar egna historier om vad som hänt, baserat på det lilla de känner till och sedan tar rykten fart. En tyst organisation är även identifierad som en riskfaktor för otillbörliga relationer (Kriminalvården 2012a:4f.). Att det är skamfyllt och tabubelagt att tala om otillbörliga relationer ligger i linje med en tidigare internationell studie (Marquart et al. 2001:898). Detta går dock emot Kriminalvårdens riktlinjer för hur ledningen på varje anstalt ska hantera fall av otillbörliga relationer. Som nämnts tidigare bör utredningen kring fall av otillbörliga relationer vara offentligt och något man talar om för att på så sätt minska ryktesspridning (Kriminalvården 2012b:7). Enligt kriminalvårdarna är det mest skamfyllt och tabubelagt att tala om otillbörliga relationer från Kriminalvårdens sida och inte något kriminalvårdarna själva känner igen sig i. Samtliga kriminalvårdare som deltagit i denna studie önskar mer samtal och diskussioner om otillbörliga relationer och dess konsekvenser.

6.3 Lösningar

De lösningar på problemen med otillbörliga relationer som beskrivs i intervjuerna går i linje med det som beskrivs i Kriminalvårdens policy. Det handlar dels om att skapa en medvetenhet om detta inom Kriminalvården, dels om hur myndigheten bör bli bättre på att hantera problematiken.

6.3.1 Kommunikation

Lösningar på problemet otillbörliga relationer inom Kriminalvården beskrivs av samtliga respondenter främst vara kommunikation. Som en respondent sa:

För att vara en myndighet där kommunikation är centralt, så kommunicerar vi riktigt dåligt. (Gunnar, kriminalvårdare, fokusgrupp 4).

Som tidigare nämnts upplever kriminalvårdarna att man kommunicerar alldeles för lite, i synnerhet om otillbörliga relationer. Både kriminalvårdare och kriminalvårdsinspektörer menar att en lösning på problemet skulle vara att införa mer strukturerade samtal och diskussioner om otillbörliga relationer samt de problem och risker som följer. Samtliga kriminalvårdare har uppfattningen att man i dagsläget inte talar om detta fenomen alls. Det talas endast om otillbörliga relationer under grundutbildningen och introduktionen för nya kriminalvårdare, främst inför rekrytering av sommarvikarier. Denna bild återges även av några kriminalvårdsinspektörer, dock inte alla. Samtliga kriminalvårdare kunde beskriva flera fall där en kollega avslutat sin anställning till följd av en otillbörlig relation med en intagen, men inte i något fall pratade ledningen med arbetsgruppen om vad som hänt. Peter förklarar:

Jag tänker på när ledningen inte berättar någonting, exempelvis som med henne i somras. När man lägger locket på och tror att det ska försvinna. Men nej, det försvinner inte! Vi diskuterar det än idag som hände för ett, två år sen! För tio år sen, för femton år sen! (Peter, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

Jag tänker att när det handlar om just vid ett fall när det har blivit en kärleksrelation, då *FÅR* man som chef inte prata om det med medarbetare. För det är också ryktesspridning. Vi får inte berätta vad det är som har hänt, att vi har tagit det här beslutet och såhär blev utfallet... Vi får inte prata om en medarbetare på det sättet. (Eva, kriminalvårdsinspektör)

Det kriminalvårdarna menar händer om dessa fall tystas ned och aldrig diskuteras är att de rykten och oroligheter som uppstår i arbetsgruppen aldrig försvinner. De lever kvar under väldigt lång tid. Samtliga kriminalvårdsinspektörer menar dock att de inte får uttala sig om enskilda medarbetare vid exempelvis fall av otillbörliga relationer. Dock visar Kriminalvårdens riktlinjer att man bör tala öppet om problematiken för att minska ryktesspridning och att misstankar hamnar på fel ställe (Kriminalvården 2012b:7). Samtidigt säger samtliga kriminalvårdsinspektörer att det inte finns några tydliga riktlinjer som de kan förhålla sig till när en otillbörlig relation uppdagats eller misstänks. Detta kan alltså ses som ett organisatoriskt problem. Många fall av otillbörliga relationer går inte längre än till kriminalvårdsinspektören, då personen i fråga väljer att avsluta sin anställning, men det finns inga riktlinjer som kriminalvårdsinspektörerna kan förhålla sig till vid hantering av sådana fall. Inte heller om hur närmsta arbetsgruppen ska hanteras. Vidare tycktes kriminalvårdsinspektörerna förstå kriminalvårdarnas oro till följd av att de upplever att ”locket läggs på”, men kriminalvårdsinspektörerna verkar inte ha förstått vad det kan få för konsekvenser i arbetsgruppen.

6.3.2 Problemhantering

Förutom bättre kommunikation efterfrågar kriminalvårdarna även bättre hantering av problematiken från chefernas håll. Respondenterna menar att kriminalvårdsinspektörernas handlande vid fall av otillbörliga relationer, bidrar till en stigmatisering av fenomenet. Ulrika beskriver:

Jag tycker att det ska framgå om man ger den informationen, ”ni behöver inte vara oroliga, det är inget farligt att känna någonting. Men kom och säg det!” Så att det inte blir skamfyllt på något sätt. Blir det för mycket såhär att ”passa er nu”, så blir det ju att man hellre smyger med det. För är det nu så att man känner någonting, och det måste ju vara okej att känna, då ska man ju inte vara rädd för att berätta det! (Ulrika, kriminalvårdare, fokusgrupp 4)

Det kriminalvårdarna menar är att problematiken med otillbörliga relationer inte bör diskuteras utifrån någon form av skrämseltaktik, utan snarare informativt, för att på så sätt inte bidra till stigmatisering av begreppet. En av kriminalvårdarna berättar hur det gick till när en kollega fick avsluta sin anställning på grund av en otillbörlig relation:

Jag fick veta det direkt, för jag råkade vara med på mötet när hon fick sparken. Och det var en väldigt hård... Alltså där hade man ju ingen empati över huvud taget! Det var bara att packa och hej då! (Mona, kriminalvårdare, fokusgrupp 4)

Det är ju få arbetsplatser du kan lämna arbetsplatsen på dagen! Det gör du ju här, om det kommer upp. (Peter, kriminalvårdare, fokusgrupp 2)

Nej i somras var det *INTE* bra. Det lades alldeles för mycket ansvar på personalen. Istället för att själv som chef ta itu med det. Vi var väl några stycken som var inblandade, som då skulle ha samtal med henne. (David, kriminalvårdare, fokusgrupp 3)

I citaten ovan beskrivs hur kriminalvårdarna upplever att kriminalvårdsinspektörerna inte hanterar problematiken på ett bra sätt. Detta beskrivs i hur den inblandade kriminalvårdaren får lämna sin anställning samt att stort ansvar läggs på kollegorna vid misstanke om, eller upptäckt av, otillbörliga relationer. Detta menar kriminalvårdarna är något som bör skötas av chefen och inte av kollegorna i arbetsgruppen. Kanske kan avsaknad av konkreta riktlinjer för hur kriminalvårdsinspektörer bör hantera händelser av otillbörliga relationer spela in.

7. Diskussion och slutsats

Sammanfattningsvis tycks det finnas en del skillnader i beskrivningar och konstruktioner av otillbörliga relationer inom Kriminalvården i policy och praktik. Konstruktioner av otillbörliga relationer i praktiken utgår oftast från en ung kvinnlig sommarvikarie och en manlig manipulativ intagen, utifrån att kvinnan är offret och mannen är förövaren. Under intervjuernas gång problematiserades dock detta allt mer, och kom snart att istället handla om ett allmänmänskligt problem som grundar sig i känslor. Från konstruktioner som ”förr eller senare åker någon dit”, till ”kär kan väl alla bli, vi är bara människor”, framträdde ur det empiriska materialet. Konstruktioner av offer och förövare är något som genomgående i studien växlar mellan kriminalvårdare och intagen (Loseke 2003:81ff.). Konstruktioner i policy utgår från att den intagna är en manipulativ förövare som ska fördömas, men även kriminalvårdaren konstrueras till viss del som förövare till följd av sin bristande gränssättning. Detta går även i linje med viss tidigare forskning (Worley et al., 2003; Brå 2014; Brå 2016), medan annan forskning tenderar att konstruera kriminalvårdaren som offer för de känsloregler och emotionella arbete som krävs av yrkesrollen (Crawley 2003; Nylander et al., 2011; Nylander & Holm 2018). Detta visar hur olika anspråksformerare konstruerar problemen med otillbörliga relationer olika. Konstruktioner av offer och förövare växlar även i intervjumaterialet där respondenterna först konstruerar unga kvinnliga kriminalvårdare som förövare som ska fördömas. Dessa konstruktioner utvecklas dock senare och kom istället att handla om att kriminalvårdare är offer för de manipulativa intagna. Slutligen konstrueras även otillbörliga relationer som något de inblandade inte kan rå för, eftersom det handlar om känslor. Konstruktioner av offer och förövare kan således ses som ett övergripande tema vilket går igen i såväl tidigare forskning som i det empiriska materialet.

Utifrån policydokument och riktlinjer samt intervjuer med kriminalvårdsinspektörer konstrueras otillbörliga relationer främst som en säkerhetsrisk, men även risken att Kriminalvårdens förtroende skadas beskrivs. Utifrån intervjuer med kriminalvårdare konstrueras problemen med otillbörliga relationer som något mer än en säkerhetsrisk i den totala institutionen. Det skapar osäkerhet och otrygghet i arbetsgruppen när en kollega inlett en otillbörlig relation med en intagen och ledningens hantering av denna problematik samt den tysta organisation som råder, leder till att rykten skapas. Detta leder i sin tur till att historier om otillbörliga relationer lever kvar under lång tid och där spåren av dessa är svåra

att sopa igen. Detta verkar vara konsekvenser av otillbörliga relationer som endast kriminalvårdarna uppmärksammat.

Att diskutera och tala mer om fenomenet otillbörliga relationer inom Kriminalvården verkar vara ett första steg i rätt riktning. Att vidga begreppet genom att tala om andra former av otillbörliga relationer än kärleksrelationer bör också göras. På så sätt kanske man även kan komma åt problematiken med det systematiska otillbörliga handlande som tycks pågå inom Kriminalvården. Tydligare riktlinjer för vad en kriminalvårdsinspektör ska förhålla sig till när fall av otillbörliga relationer uppdagats eller misstänks, samt vad denne får informera om eller inte till övriga kollegor är också något som behövs.

Vidare har teorierna om hur sociala problem skapas, totala institutioner samt känslorbidragit till en djupare förståelse för hur de olika aktörerna konstruerar otillbörliga relationer som socialt problem, vilka risker som är förbundna med problemet samt hur problematiken hanteras av myndigheten. Det är tydligt att det Goffman beskriver som total institution bidrar till hur otillbörliga relationer uppstår, men också komplexiteten i yrkesrollen. Yrket ställer krav på kriminalvårdare att hantera sina egna känslor genom det Hochschild beskriver som ytligt och djupt emotionellt agerande i sitt relationella arbete med intagna. Samtidigt ska kriminalvårdare hantera de intagnas känslor men även styras av såväl formella som informella känsloregler som råder. Att hantera allt detta samtidigt som arbetet i den totala institutionen innebär ett nära relationellt arbete med såväl kollegor som intagna, avskärmade från livet utanför murarna, utgör en risk för att otillbörliga relationer uppstår.

För framtida studier skulle en ökad geografisk spridning eventuellt kunna bidra med en mer generaliserad bild av otillbörliga relationer inom Kriminalvården. Eftersom tidigare studie visat på skillnader i kriminalvårdarens känslorbidrag kan man också tänka sig att en framtida studie med respondenter från anstalter med olika säkerhetsklass, klientel och inriktning skulle kunna ge annat resultat än vad som framkommit i denna studie där endast respondenter från anstalter med manliga intagna deltagit. Man skulle även kunna tänka sig att framtida studier med andra respondenter, som exempelvis intagna själva eller medarbetare som har ingått i otillbörliga relationer, skulle kunna bidra med intressanta aspekter av problemet och nya frågeställningar. Respondenter från andra yrkeskategorier inom Kriminalvården hade också varit intressant att inkludera i framtida studier. Slutligen konstateras att fältet är utforskat i en svensk kontext, men att denna studie bidrar till en förståelse för fenomenet otillbörliga

relationer inom Kriminalvården, samt öppnar upp för nya frågeställningar i framtida forskning.

Referenser

- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2009). *Reflexive Methodology. New Vistas for Qualitative Research*. Uppl. 2. London: Sage
- Brå, Brottsförebyggande rådet. (2016). *Otillåten påverkan mot myndighetsperson*. Rapport 2016:13
- Brå, Brottsförebyggande rådet. (2014). *Korruption i Myndighetsverige. Otillåten påverkan mot insider*. Rapport 2014:4
- Bruhn, A. Nylander, P.Å. & Johnsen, B. (2017). From prison guards to... what? Occupational development of prison officers in Sweden and Norway. Publicerad i *Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention*. Vol. 18, No. 1, 68-83.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Uppl. 3. Stockholm: Liber
- Cheeseman Dial, K. & Worley, R. M. (2007). Crossing the Line: A Quantitative Analysis of Inmate Boundary Violators in a Southern Prison System. I *American Journal of Criminal Justice*. 33:69-84
- Crawley, E. M. (2003). Emotion and performance. Prison officers and the presentation of self in prisons. I *Punishment and Society*, vol 6, nr 4, s. 411-427
- Esaiasson, P. Gilljam, M. Oscarsson, H. Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Goffman, E. (2012). *Totala institutioner*. Stockholm: Norstedts förlag
- Hochschild, A. R. (2012). *The Managed Heart: Commercialiation of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press
- Kriminalvården (2018a). *Om kriminalvården*. Tillgänglig: <https://www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden/>
- Kriminalvården (2018b). *Säkerhetsklassificering*. Tillgänglig: <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/fangelse/sakerhetsklass/>
- Kriminalvården (2018c). *Yrkesroller*. Tillgänglig: <https://www.kriminalvarden.se/jobba-hos-oss/yrkesroller/>
- Kriminalvården (2015). *Kriminalvårdens etiska kod. Vi bryter den onda cirkeln*. Norrköping: Kriminalvården
- Kriminalvården (2012a). *"Personlig men inte privat" Ett arbetsmaterial för arbetet mot otillbörliga relationer*. Norrköping: Kriminalvården
- Kriminalvården (2012b). *Riktlinjer avseende otillbörliga relationer mellan medarbetare och klienter*. Kriminalvårdens riktlinjer 2012:1. Norrköping: Kriminalvården

- Kriminalvården (2007). *"Bättre ut" Kriminalvårdens vision och värdegrund*. Norrköping: Kriminalvården
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Uppl. 3. Lund: Studentlitteratur
- Liebling, A. Price, D. & Shefer, G. (2011). *The Prison Officer*. Uppl. 2. New York: Willan Publishing
- Loseke, D. R. (2003). *Thinking about Social Problems*. Uppl. 2. New York: Aldine de Gruyter
- Magnusson, E & Lönnaeus, O. (2006a, 28 december) Lina föll för charmfången. *Sydsvenskan*. Tillgänglig: <https://www.sydsvenskan.se/2006-12-28/lina-foll-for-charmfangen>
- Magnusson, E. & Lönnaeus, O. (2006b, 28 december). Kärlek på kåken. *Sydsvenskan*. Tillgänglig: <https://www.sydsvenskan.se/2006-12-28/karlek-pa-kaken>
- Marquart, J. W. Barnhill, M. B. & Balshaw-Biddle, K. (2001). Fatal attraction: An analysis of employee boundary violations in a southern prison system, 1995-1998. I *Justice Quarterly*, 18:4. 877-910
- Marshall, C. & Rossman, G.B. (2016). *Designing Qualitative Research*. Uppl. 6. Los Angeles: Sage
- Mårtensson, J. (2013, 6 november). Kriminalvårdare sjukskrev sig för att umgås med kriminell. *Metro*. Tillgänglig: <https://www.metro.se/artikel/kriminalvardare-sjukskrev-sig-for-att-umgas-med-kriminell-xr>
- Nylander, P.Å. (2006). *Kriminalvårdarens vardagsarbete – handlingar, emotioner och föreställningar. En intervjustudie med vårdare vid svenska anstalter*. Örebro: Örebro universitet
- Nylander, P.Å. (2011). *Managing the Dilemma. Occupational Culture and Identity among Prison Officers*. Örebro: Örebro universitet
- Nylander, P.Å. & Holm, C. (2018). Kontaktmannaskap, säkerhet och behandling i svenska fängelser – vilka professionella relationer är möjliga? I Bruhn, A. & Källström, Å. (red.) *Relationer i socialt arbete – i gränslandet mellan profession och person*. Stockholm: Liber
- Nylander, P.Å. Bruhn, A. & Lindberg, O. (2008). Säkerhet eller rehabilitering? Om subkulturell differentiering bland kriminalvårdare. I *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, Vol. 14(3), pp45-62.
- Nylander, P.Å. Lindberg, O. & Bruhn, A. (2011). Emotional labour and emotional strain among Swedish prison officers. Publicerad i *European Journal of Criminology* 8(6) 469-483 Sagepub.

- Sveriges radio (2016, 23 juni). Kriminalvårdare hade relation med intagen. *Sveriges radio*. Tillgänglig: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=97&artikel=6460284>
- Tagesson, E. & Edblom, K. (2010, 4 februari). Hon blev ihop med mördare. *Aftonbladet*. Tillgänglig: <https://www.aftonbladet.se/nyheter/article12133711.ab>
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgänglig: http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf
- Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Uppl. 2. Lund: Studentlitteratur
- Wiman, E. (2010, 24 januari). Fängelset – ett sexnäste. *Aftonbladet*. Tillgänglig: <https://www.aftonbladet.se/nyheter/article12106929.ab>
- Worley, R. Marquart, J. W. & Mullings, J. L. (2003). Prison guard predators: an analysis of inmates who established inappropriate relationships with prison staff, 1995-1998. I *Deviant Behavior*, 24:2, 175-194

Bilaga 1

Intervjuguide fokusgrupp med kriminalvårdare

Inledning

- Presentation av mig själv samt beskrivning av syftet med intervjun
- Är det okej för er att jag spelar in denna intervju?
- Etiska aspekter enligt Vetenskapsrådet (2000)
- Vill härmed understryka att detta inte är någon kritisk granskning av Kriminalvården, utan en vetenskaplig uppsats med målet att förstå fenomenet otillbörliga relationer

Öppningsfråga

- Var och en får berätta hur länge de arbetat som kriminalvårdare, och om de gått grundutbildningen.

Nyckelfrågor

- Vad tänker ni på när jag säger otillbörliga relationer?
- Hur skulle ni definiera fenomenet otillbörliga relationer?
- Vilka berättelser får man höra om otillbörliga relationer när man börjar arbeta inom Kriminalvården? Av officiell utbildare eller av kollegor?
- Får man någon officiell utbildning i hur man som kriminalvårdare ska vara?
- Vilka beteenden är önskvärda/inte önskvärda hos en kriminalvårdare?
- När blir det otillbörligt, var går gränsen? Finns tydliga exempel på var gränsen går?
- Har ni själva, eller någon kollega till er, varit med om en relation, händelse eller situation som skulle kunna betraktas som otillbörlig?
- Vad gör man som kollega i sådana situationer? Vem vänder man sig till? I vilket läge tar man upp problemet?
- Vad händer i personalgruppen?
- Hur och varför tror ni att otillbörliga relationer uppstår? Vad är orsaken?

Klient/personal

- Vem är den typiske vårdaren/klienten som ingår i en otillbörlig relation?
- Vad tror ni att en intagen/personal har för vinning i att inleda en otillbörlig relation?

Konsekvenser, proaktiva och reaktiva åtgärder

- Vad kan otillbörliga relationer få för konsekvenser? Vad finns det för risker?
- Hur tror ni att man bäst förebygger otillbörliga relationer inom Kriminalvården? Vad ser ni som lösningen på problemet?
- Vad ser ni som det huvudsakliga problemet med otillbörliga relationer?
- Hur hanteras otillbörliga relationer av myndigheten när de uppstår?

Avslutande frågor

- Finns det något vi missat här idag? Är det någon som vill tillägga något?

Tack för er tid och medverkan!

Bilaga 2

Intervjuguide kriminalvårdsinspektör

Inledning

- Presentation av mig själv samt beskrivning av syftet med intervjun
- Är det okej att jag spelar in denna intervju?
- Etiska aspekter enligt Vetenskapsrådet (2000)
- Vill härmed understryka att detta inte är någon kritisk granskning av Kriminalvården, utan en vetenskaplig uppsats med målet att förstå fenomenet otillbörliga relationer

Öppningsfråga

- Hur länge har du arbetat som kriminalvårdsinspektör? Vad är din bakgrund?

Syn på fenomenet

- Vad tänker du på när jag säger otillbörliga relationer?
- Skulle du säga att det är ett vanligt förekommande fenomen?
- Vad innefattar begreppet otillbörliga relationer?
- Varför är vissa relationer inte tillåtna? Vad är problemet med dessa?
- Får man någon officiell utbildning/fortbildning i hur man som kriminalvårdare ska vara?
- När blir det otillbörligt, var går gränsen? Finns tydliga exempel på var gränsen går?
- Behandling och rehabilitering är i fokus i arbetet med de intagna, där ömsesidigt förtroende och relationen är grunden för ett lyckat arbete. Hur ska man som kriminalvårdare veta vad som är skillnaden mellan en behandlingsrelation och en otillbörlig relation?
- Varför tror du att otillbörliga relationer uppstår? Vad är orsaken?

Klient/personal

- Vilka beteenden/kvalitéer är önskvärda/inte önskvärda hos kriminalvårdare?
- Finns det några föreställningar om den typiska intagna/personalen som ingår en otillbörlig relation?
- Vad har den intagna/personalen att vinna på relationen?

Proaktiva åtgärder

- På vilket sätt arbetar man för att förebygga att otillbörliga relationer uppstår?
- Vilken del i det förebyggande arbetet tror du är av störst vikt för att kunna förebygga att otillbörliga relationer uppstår?

Reaktiva åtgärder

- Vad händer när en otillbörlig relation uppdagats? Vilka åtgärder vidtas?
- Vad kan otillbörliga relationer få för konsekvenser? Vad finns det för risker?
- Vad ser du som det största problemet med otillbörliga relationer?
- Det har framgått under intervjuer med kriminalvårdare att det känns som att myndigheten ofta lägger locket på när en otillbörlig relation uppdagas samt att det är skamset för alla inblandade, även för Kriminalvården som myndighet. Vad säger du om det?
- Vad kan det få för konsekvenser om man inte har en öppen dialog kring problemet?
- Hur hanterar ni de närmsta kollegorna när en otillbörlig relation misstänks eller uppdagats?

Avslutande frågor

- Har du något du vill tillägga? Kan jag kontakta dig om jag skulle behöva komplettera något eller ställa någon ytterligare fråga?

Tack för din tid och medverkan!

Bilaga 3

Empiriskt material

Material	Antal deltagare	Tid
Intervju fokusgrupp 1 kriminalvårdare	6	70 min
Intervju fokusgrupp 2 kriminalvårdare	7	90 min
Intervju fokusgrupp 3 kriminalvårdare	4	80 min
Intervju fokusgrupp 4 kriminalvårdare	5	80 min
Intervju kriminalvårdsinspektör 1	1	50 min
Intervju kriminalvårdsinspektör 2	1	40 min
Intervju kriminalvårdsinspektör 3	1	60 min
Kriminalvårdens etiska kod (2015)	x	x
Arbetsplatsmaterial (2012a)	x	x
Riktlinjer (2012b)	x	x